

“לתבוע ברגש”? רגשות התובעים בהליך הפלילי

שירה לייטרסדורף-שקדי* וטלי גל**

מאמר זה חושף את “המפה הרגשית” של תובעים המנהלים הליכים פליליים ואת תמהיל הרגשות שהם חווים כלפי המעורבים בהליך. המאמר מתבסס על ראיונות עומק שנערכו בקרב 14 תובעים ממחוזות שונים בישראל. המאמר חושף שרגשות הם חלק בלתי נפרד מעבודתם, אולם בהיותם פועלים תחת אתוס “אנטי רגשי”, הם חיים במתח תמידי בין דחיית הרגשות לבין קבלתם. המאמר מציף את אופן ביטויים של רגשות אלה בחייהם המקצועיים והאישיים של התובעים, את ההשפעה שיש למתח התמידי האמור ואת העדרם של כלים מותאמים לוויסות הרגש ולהתמודדות עמו.

המחקר התבצע בהשראת גישת “המשפט הטיפולי”, המקדמת את חקר ההיבטים האישיים-רווחתיים של עולם המשפט. מבחינה מעשית, הבנה עמוקה יותר של היבטים אלה עשויה להקל על פרקליטים להתמודד עם דרישות תפקידם לאורך זמן, לסייע להם לקבל החלטות מבוססות-ידע ובסופו של דבר, להיטיב את עבודתם המשפטית. המאמר תורם לגוף הידע המערער על דמות “התובע הרציונלי” והמכיר בכך שתובעים, כבעלי תפקידים אחרים במשפט, פועלים בתוך מסגרת שיש בה רגשות.

מבוא. א. עקרונות המשפט הטיפולי והחלתם על חקר עבודת התובעים. ב. חקר הרגשות בראי המשפט. ג. תיאור המחקר. ד. הממצאים; 1. התנגדות לרגש מול השלמה עם קיומו – ציר המתח שבליבת הדברים ודרכי התנגדות לרגש; 2. השלמה עם הרגשות ברובד הגלוי – ניסיונות שליטה ברגש ויצירת רגשות כחלק מדרישות התפקיד; 3. השפעות הרגש בתחום המקצועי – מתן משמעות לרגשות בעבודה – הסתרה והצדקה; 4. הרובד העמוק – רגשות בלתי-מעובדים. ה. סיכום הממצאים, דיון ומסקנות. ו. סיכום.

* פרקליטה בפרקליטות ת”א (פלילי). המאמר מבוסס על עבודת תזה של הכותבת הראשונה שבוצע בבית הספר לקרימינולוגיה באוניברסיטת חיפה בהנחייתה של הכותבת השנייה. תודתי לד”ר טלי גל, המנחה שלי, על שותפותה העמוקה במסע, שבמהלכו האירה לי את נתיבי הרגש החמקמקים בשבילי המשפט. תודתי לכל משתתפי המחקר שהסכימו לחשוב על היבטים רגשיים בעבודתם ולשתף בהם בגילוי לב.

** חברת סגל, בית הספר לקרימינולוגיה, אוניברסיטת חיפה.

מבוא

יעל היא נפגעת עברה שליווית¹ בהיותי התובעת בתיק. במהלך המשפט נוצר בינינו קשר מיוחד. כך התכתבנו לאחר גזר הדין:

יעל: "האמת, חשבתי שארגיש הקלה לאחר גזר הדין אבל המציאות הוכיחה לי אחרת. משקולת כבדה נפלה לתוכי פנימה ולוחצת חזק על תהומות של כאב אינסופי... אולי יש באמתחתך איזה משפט הרגעה?".

שירה: "יעל יקרה... בשבילו זה אולי סוף העולם אבל את, כמו ילדה, מתעוררת ליום שאחרי סוף העולם והכל סביבך שממה וחורבות. מה עושים? מאיפה מתחילים? אולי תתחילי מלשטוף פנים, להביט במראה ולומר לעצמך תכירי, זו אני החדשה".

יעל: "הי שירה, סיפרתי למטפלת שלי על 'החורבות' של סוף העולם ועל הקושי בגזר הדין. סיפרתי שהצלחת להגדיר את הרגשות שלי במדויק מה שאני לא הצלחתי לעשות אפילו שכל כך רציתי, שאינך מעלימה את רגשותייך גם כשאת בתפקיד. ואני מצאתי את עצמי בדברייך כי אמרת אותם מהלב, כי באיזה שהוא מקום, כשניתן גזר הדין, חווית איתי את אותה חוויה, מה שעזר לי להרגיש לא לבד ומובנת".

יעל, שלא שמעה על "משפט טיפולי", הביעה אותו במילותיה ודרכה למדתי גם אני על רגשותיי במהלך המשפט.

בעשור האחרון הולכת ומתבססת ההכרה בקיומו של רגש במשפט. הכתיבה העכשווית מדגישה כי בעידן הנוכחי השאלה המחקרית אינה צריכה להיות "האם יש רגשות במשפט", אלא "באילו הקשרים הרגשות מופיעים ומהן המשמעויות שהם מקבלים". כן נטען כי ההתייחסות לרגש מול רציונל אינה עוד דיכוטומית, והשאלה הרלוונטית היא כיצד משלבים במשפט "רגש" ו"היגיון" גם יחד, בצורה הטובה ביותר, כפי שנעשה בדיסציפלינות אחרות.² במחקר שעליו מבוסס המאמר ביקשנו "להרים מסך" מעל דמותו של התובע הרציונלי ולבחון היבטים רגשיים הקשורים בעבודתם של תובעים,³ במסגרת המפגשים המורכבים שהם מקיימים עם נפגעים ועם נאשמים בהליכים פליליים. שאלת המחקר ביקשה לבחון מהן הדילמות הרגשיות שאתן מתמודדים תובעים בהליך הפלילי ואילו השפעות יש להן על התובעים בפן האישי והמקצועי.

1 הכותבת הראשונה.

2 ראו למשל Susan A. Bandes, *Law and Emotion*, in INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF THE SOCIAL & BEHAVIORAL SCIENCES 461 (James D. Wright ed., 2nd ed. 2015).

3 יובהר כי המחקר נערך על תובעים בפרקליטות ולא על תובעים במשטרה. בהתאם לכך, במאמר זה בכל מקום שבו נאמר תובע או תובעים המשמעות היא תובע מטעם פרקליטות המדינה או המחוז.

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

המסגרת התאורטית שהנחתה אותנו במחקר היא תורת המשפט הטיפולי,⁴ הרואה במשפט על רבדיו השונים סוכן רב-עצמה אשר לו השלכות משמעותיות, חיוביות או שליליות, על הרווחה האישית של האדם. חוקרי המשפט הטיפולי מתעניינים, בין השאר, בהשלכות שיש לעיסוק המשפטי על אנשי המקצוע המעורבים בו,⁵ תוך שילוב ידע מדעי וכלים אמפיריים מתחומי מדעי החברה וההתנהגות בתוך המחקר המשפטי.⁶

כדי לענות על שאלת המחקר בחרנו בשיטת המחקר האיכותנית, שכן זו מאפשרת לתאר תופעה מתוך מכלול פרספקטיבות אישיות, סובייקטיביות ורב-ממדיות, זאת מתוך הנחה שאין מציאות נחקרת אחת, אלא מציאויות רבות, הנוצרות על ידי הבניה חברתית.⁷ בהתאם לכך, נערכו 14 ראיונות עם קבוצה מגוונת של עורכי דין המייצגים את המדינה בהליכים פליליים מטעם פרקליטויות במחוזות שונים בארץ – נשים וגברים, יהודים וערבים, וברמות ותק ובכירות שונות.

תפקיד התובעים מאופיין בשיקול דעת מקצועי רחב הנתון להם מכוח החוק, בקבלת טווח רחב של החלטות. בין היתר, מוסמכים תובעים לקבל החלטה לגבי העמדה או אי-העמדה לדין; סעיפי האישום שראויים להיכלל בכתב האישום; זימון מתלוננים להעיד בבית המשפט או ויתור על עדותם, ועוד. חשיפת התהליכים והרגשות המתחוללים בנפשם של תובעים במרחב שבין שיקול הדעת המקצועי הנתון להם לבין ההחלטה המתקבלת לבסוף, כמו גם התנהלותם אל מול השחקנים האחרים, עשויה לקדם את חקר קבלת ההחלטות בזירה המשפטית כתופעה חברתית; היא גם יכולה לתרום, באופן מעשי, לשיפור התנהלותה של התביעה כגוף האמון על ניהול משפטים פליליים במדינה.

א. עקרונות המשפט הטיפולי והחלתם על חקר עבודת התובעים

תורת המשפט הטיפולי, שהחלה מתפתחת בסוף המאה שעברה בהובלתם של המשפטנים דייוויד וקסלר (Wexler) וברוס וויניק (Winick), גורסת כי יש לחקור את המשפט דרך עדשה טיפולית. משמעותה כי למשפט, על כל היבטיו, השלכות פסיכולוגיות חיוביות או שליליות מרחיקות לכת על כל המעורבים בו.⁸ תורה זו מניחה כי לא ניתן לחקור משפט באופן “סטרילי” במנותק מהמציאות שבה הוא מתקיים. בהתאם לכך, באמצעות “ייבוא” מושגים ממדעי ההתנהגות ומחקר הרגשות, בוצעו בעשורים האחרונים מחקרים הבוחנים את השפעות המשפט על

4 DAVID B. WEXLER & BRUCE J. WINICK, LAW IN THERAPEUTIC KEY: DEVELOPMENTS IN THERAPEUTIC JURISPRUDENCE (1996).

5 Lynda L. Murdoch, *Psychological Consequences of Adopting a Therapeutic Lawyering Approach: Pitfalls and Protective Strategies*, 24 SEATTLE U. L. REV. 483 (2000).

6 אורנה אליגון-דר “המשפט הפלילי כתרפיה – אפשרויות ליישום תורת המשפט הטיפולי” מחקרי משפט כו 491 (2010).

7 YVONNA S. LINCOLN & EGON G. GUBA, NATURALISTIC INQUIRY (1985).

8 David B. Wexler, *Therapeutic Jurisprudence: An Overview*, 17 T.M. COOLEY L. REV. 125 (2000).

המשתתפים בו מבחינת רווחתם הנפשית. קרני פרלמן מצביעה על שלושה "דורות" של עשייה במסגרת "האג'נדה המחקרית" של המשפט הטיפולי: בשנות התשעים של המאה הקודמת התמקד המחקר במסגרת המשפט הטיפולי בהדגשת ההיבטים הטיפוליים והאנטי-טיפוליים של המשפט; בשנות האלפיים עסקו חוקרי המשפט הטיפולי בביסוס מעמדם של בתי משפט פותרי בעיות ובעיבות התשתית התאורטית שלהם; ובעשור הנוכחי התרחב המחקר בהשראת המשפט הטיפולי לכלל תחומי המשפט.⁹ בין היתר, בוצעו בעשורים האחרונים מחקרים שביקשו להמשיג את השפעת ההליך הפלילי על בריאותם הפיזית והנפשית של נאשמים,¹⁰ השפעתם של הליכי גירושין על ילדים,¹¹ השפעתם של שלבים שונים בהליך הפלילי על נפגעי עברה¹² ועוד.

המשפט הטיפולי אינו רק "אג'נדה מחקרית", אלא יש בו גם רובד נורמטיבי. ברובד זה, המשפט הטיפולי מבקש להביא לשינוי ערכי שתכליתו ניצול ההליך המשפטי לשם השגת מטרות טיפוליות חיוביות ומזעור ההשפעות האנטי-טיפוליות. במובן זה, הן עורכי דין והן שופטים משמשים סוכני שינוי חברתי, ותפקידם נבנה מחדש כבעלי תפקיד תרפויטי כלפי המעורבים שעמם הם באים במגע.¹³ באשר לשופטים, רגשות שונים נקשרו עם ערכים מסוימים שנדרשים לצורך שפיטה, מתוך חשיבה על עשיית שימוש ב"רגשות טובים" כדי להביא להחלטות משפטיות מיטיבות.¹⁴ כן נכתב על "שפיטה הסדרית" מתוך גישה שיתופית, שבמסגרתה מוצג השופט כפותר סכסוכים במובן הרחב, מתוך שאיפה להשיג רווחים בתחום הפסיכולוגי והבין-אישי.¹⁵

באשר לעורכי דין, הודגש כי כאשר עורכי דין משפרים את "השיח האמפתי" כלפי המעורבים שאתם הם באים במגע, הם לא רק מגבירים בכך את שביעות רצונם ומשפרים את תדמית המקצוע, אלא הם אף מרחיבים את שולי השיח עם המעורבים ונתרמים מכך בכל היבטים. מבחינה משפטית, נמצא כי הם נחשפים לתמונה עובדתית מלאה יותר, ובהיבט

9 קרני פרלמן "תפקיד השופט התרפויטי והתייחסותו לרעיונות מאסכולת הריאליזם המשפטי" **מחקרי משפט** כו 415 (2010).

10 Tony Ward & Theresa A. Gannon, *Rehabilitation, Etiology, and Self-Regulation: The Comprehensive Good Lives Model of Treatment for Sexual Offenders*, 11 *AGGRESS. VIOLENT. BEH.* 77 (2006); לעיל ה"ש 6.

11 Janet Weinstein, *And Never the Twain Shall Meet: The Best Interests of Children and the Adversary System*, 52 *U. MIAMI L. REV.* 79 (1997).

12 THERAPEUTIC JURISPRUDENCE AND VICTIM PARTICIPATION IN CRIMINAL JUSTICE: INTERNATIONAL PERSPECTIVES (Edna Erez, Michael Kilchling & Jo-Anne Wemmers eds., 2011).

13 פרלמן "תפקיד השופט התרפויטי והתייחסותו לרעיונות מאסכולת הריאליזם המשפטי", לעיל ה"ש 9.

14 Laura E. Little, *Negotiating the Tangle of Law and Emotion*, 86 *CORNELL L. REV.* 974 (2001).

15 קרני פרלמן "שופט מגשר? על שפיטה הסדרית בישראל וקריאה לעדכון הדין" **משפט ועסקים** יט 365 (2015); קרני פרלמן **ישוב סכסוכים – משפט שיתופי וטיפולי** (2015).

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

טיפול, מתאפשר לעורך הדין להגיע לפתרונות רחבים יותר לטובת הלקוח.¹⁶ הדברים נכונים גם בכל הנוגע לשינוי ההתנהלות המקצועית של עורכי הדין בניהול משא ומתן, כחלק מהמעבר לגישה שיתופית ליישוב וניהול סכסוכים.¹⁷ נטען כי בעידן המשפט הטיפולי, עורכי דין לא יוכלו עוד להסתמך על כישורים בין-אישיים אינטואיטיביים, אלא שיהיה עליהם לאמץ באופן מקצועי ממצאים מתחום הפסיכולוגיה בעבודתם עם לקוחות.¹⁸

כמה מחקרים עסקו באופן ייחודי בעבודתם של תובעים פליליים, אולם עיסוק זה נועד לחשוף את ההשלכות שיש לרגשותיהם על בעלי עניין אחרים. כך, למשל, נכתב על אודות “האמפתיה הסטראוטיפית” של תובעים כלפי נאשמות שהן נשים מוכות,¹⁹ מתוך התייחסות ל”אישה המוכה”, וללא התמקדות בתובעים. מחקר שהתמקד בנפגעי עברה גילה כי שיח קרוב עם התובע, שבמסגרתו שיתפו הנפגעים ברגשותיהם וחלקו עמו רגשות משותפים כגון כאב, צער וכעס שיפרו את החוויה של הנפגעים מול המערכת, תרמו לשיקומם ויצרו ביניהם לבין התביעה יחסי אמון, עד כי לעתים, שיח אמפתי חשוב היה למתלוננים אף יותר מן התוצאות עצמן.²⁰ עם זאת, נמצא כי תובעים טרם אימצו “טכניקות טיפוליות”.²¹ מתברר שאף שהמסגרת התאורטית שסיפק המשפט הטיפולי²² הניבה מחקרים המתמקדים ברגשותיהם של בעלי תפקידים מגוונים במשפט (כמו חוקרים, עורכי דין או שופטים) כעניין בפני עצמו,²³ התובעים הפליליים נותרו מבודדים בשדה המחקר. המחקרים המעטים העוסקים בתובעים בהיבטים רגשיים אינם מתמקדים בהם, אלא תופסים אותם כ”כלי” להבנת היבטים רגשיים של צדדים אחרים במשפט. המחקר הנוכחי מבקש להשלים, באופן ראשוני, חסר זה בחקר הרגשות במשפט.

- Dan Defoe, *Emotional Intelligence, Lawyers and Empathy – Using the Power of Listening with Care to Build Better Professional Relationships and Satisfy Clients* (25.11.2012) <http://www.psycholawlogy.com/2012/11/25/emotional-intelligence-lawyers-and-empathy-using-the-power-of-listening-with-care-to-build-better-professional-relationships-and-satisfy-clients/> 16
- לימור זר-גוטמן וקרני פרלמן “עורך הדין פותר הבעיות: שינוי פרדיגמת ההתנהלות המקצועית הפרקליט נב 547, 554–563 (2013).” 17
- SARA MARTIN, *LESSONS FOR LAWYERS* (2012) 18
- Mary Becker, *The Passions of Battered Women: Cognitive Links Between Passion, Empathy, and Power*, 8 WM. & MARY J. WOMEN & L. 1 (2001) 19
- Sarah Goodrum, *Bridging the Gap Between Prosecutors' Cases and Victims' Biographies in the Criminal Justice System Through Shared Emotions*, 38 LAW & SOC. INQUIRY 257 (2013). 20
- Jamie Balson, *Therapeutic Jurisprudence: Facilitating Healing in Crime Victims*, 6 PHOENIX L. REV. 1017 (2013) 21
- David B. Wexler, *Therapeutic Jurisprudence, Criminal Law Practice, and Relationship-Centered Lawyering*, 2 CHAPMAN J. CRIM. JUST. 93 (2011) 22
- Barbara Stenross & Sherryl Kleinman, *Highs and Lows of Emotional Labor: Detectives' Encounters with Criminals and Victims*, 17 J. CONTEMP. ETHNOGR. 435 (1989); Sharyn Roach Anleu & Kathy Mack, *Magistrates' Everyday Work and Emotional Labour*, 32 J.L. Soc'y 590 (2005) 23

ב. חקר הרגשות בראי המשפט

הגישה הפורמליסטית למשפט סברה כי ניתן להפיק תוצאות משפטיות ברורות מתוך מערכת סגורה של כללים, באופן מנותק מן הממד הערכי. הכרעות משפטיות נתפסו כמבוססות על רציונל בלבד, מכוונות ל"לשון החוק"²⁴. אמצעים פורמליסטיים שונים (תפאורה, ביגוד) ניסו ליצור משפט "נקי מהטיות"²⁵. מנגד, התפיסה הראליסטית הטילה ספק בדבר יכולתם של כללים בלבד להכתיב תוצאות משפטיות, שכן הכללים מונעים מאינטרסים חברתיים ומבקשים לקדם ערכים. על פי גישה זו, אישיות השופט והטיות כמו רגשות הן מובנות מאליהן²⁶ ולכן יש לחקור משפט בשילוב מושגים ממדעי החברה.

חקר הרגשות הוא גוף ידע רחב ובין-תחומי במדעי החברה. במסגרת גוף ידע זה נעשו מחקרים המתמקדים בהיבטים שונים של הרגש, ובכלל זה הקושי בהגדרתם ובסיווגם של רגשות,²⁷ ניתוח רכיבי הרגש²⁸ (תחושה, הכרה והערכה) ומאפייניו²⁹ הדיכוטומיה ההולכת ומיטשטשת בין "רציונל" ל"רגש"³⁰, הקשר בין רגשות לבין קבלת החלטות³¹ והאופנים השונים שבהם רגשות שונים משפיעים על דפוסי הערכה.³²

הצורך בהישענות על ידע ועל כלים ממדעי החברה בחקר המשפט הביא לפיתוחו של שדה מחקר בתחום המשפט והרגש, ונוצרו במסגרתו קטגוריות כתיבה שונות.³³ הרגשות, כך נלמד, פלשו לכל מרחבי המשפט הפלילי, בתהליך אמוציונליזציה,³⁴ המבקש לרדת לשורש זהותה של מערכת המשפט וליצור מערכת "אינטליגנטית רגשית", המזהה "נקודות טעונות רגשית"

- Lon L. Fuller & Kenneth I. Winston, *The Forms and Limits of Adjudication*, 12 HARV. L. 24
REV. 353 (1978).
- פרלמן "תפקיד השופט התרפויטי והתייחסותו לרעיונות מאסכולת הריאליזם המשפטי", לעיל
ה"ש 9. 25
- Julius Cohen, *Towards Realism in Legisprudence*, 59 YALE L.J. 886 (1949) 26
- Antonio R. Damasio, *Descartes' Error and the Future of Human Life*, 271 SCI. AM. 144 27
(1994).
- אהרון בן-זאב ישר מהלב: רגשות בחיי יומיום (1998). 28
- Nico H. Frijda, Batja Mesquita, Sonnemans Joep & Van Goozen Stephanie, *The Duration of Affective Phenomena or Emotions, Sentiments and Passions*, in INTERNATIONAL REVIEW OF STUDIES ON EMOTION 187 (K.T. Strongman ed., 1991) 29
- Kathryn R. Abrams & Hila Keren, *Who's Afraid of Law and the Emotions?*, 94 MINN. L. 30
REV. 1997 (2010).
- Elizabeth A. Phelps, *The Interaction of Emotion and Cognition: Insights from Studies of the Human Amygdala*, in EMOTION AND CONSCIOUSNESS 51 (Lisa Feldman Barrett, Paula M. Niedenthal & Piotr Winkielman eds., 2005) 31
- So Young Choe & Kyung-Hwan Min, *Who Makes Utilitarian Judgments? The Influences of Emotions on Utilitarian Judgments*, 6 JUDGM. DECIS. MAK. 580 (2011) 32
- Terry A. Maroney, *Law and Emotion: A Proposed Taxonomy of an Emerging Field*, 30 33
LAW HUM. BEHAV. 119 (2006).
- Susanne Karstedt, *Emotions and Criminal Justice*, 6 THEOR. CRIMINOL. 299 (2002) 34
- המשפט כג | השע"ז 52

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

”psycholegal soft spots“) בקרב סוכני המשפט ומסייעת בידם להתמודד ואף לצפות השלכות על המעורבים.³⁵

אחת התובנות שהתפתחו בחקר המשפט והרגש היא שלרגשות של בעלי תפקידים במשפט יש השפעה על קבלת החלטות. כך, למשל, מחקרים שנערכו לגבי שופטים בהקשר זה, עמדו על ההשלכות השליליות של מנגנוני רגולציה טבעיים להתנגדות לרגש, כמו דיכוי והדחקה, והציעו מודלים המתבססים על ממצאים מתחום הפסיכולוגיה הנקשרים בתהליכים של ”עיבוד עמוק“ (למשל: הערכה מחודשת של הסיטואציה באופן שיאפשר לדלות רגשות מתאימים).³⁶ כך מתאפשר לווסת השפעות שליליות של הרגש וכן להפיק מיתרונותיו.³⁷

עם זאת, מחקרים שנערכו לגבי שחקני המשפט הקבועים (שופטים, סגורים, תובעים) והמשתנים (נאשמים, מתלוננים, עדים), העלו כי לעתים הם ממשיכים להחזיק בתפיסות פורמליסטיות בהקשרים של רגש וכי עורכי דין במיוחד, מתחנכים לחשוב ולא להרגיש³⁸ ומצופים לפעול במנותק מרגשות.³⁹ נמצא כי עבודה במקצוע מדכא רגש גרמה להם לשחיקה ולמתח, לטראומה משנית ולעזיבה. נמצא גם כי דילמות רגשיות בלתי-מודעות נפתרו באופן לא-מותאם ופגעו באיכות עבודתם.⁴⁰

לצד אלו התברר כי החלטות של תובעים מושפעות מגורמים חיצוניים כגון תלות ויחסי גומלין בין שחקני המשפט השונים, מערכת יחסיה של התביעה עם התקשורת וכן השפעות של לחצים פוליטיים.⁴¹ אף שאין ספק כי תובעים חשים רגשות בעת עבודתם, טרם נבחנה קשת הרגשות שהם חווים ואופן השפעתם של רגשות אלו על החלטותיהם.

כאמור, השיח על רגשות הגיע גם לזירת המשפט הפלילי באופן שניתן לתארו כהליך של אמוציונליזציה. נפגעים מבטאים רצון לנקום, נאשמים מצהירים כי הם חשים בושה או חרטה, ונציגי מערכת אכיפת החוק מצביעים על פשעים מסוימים המעוררים בהם רגשי סלידה.⁴² אולם גם בתקופה שבה ניכרת אמוציונליזציה במשפט הפלילי, בולט היעדרו של הנושא בשדה המחקרי. ייתכן כי בשל חוסר הנגישות לראיין תובעים,⁴³ שאותם ניתן לשמוע מעבירים מסרים

Lawrence W. Sherman, *Reason for Emotion: Reinventing Justice with Theories, Innovations, and Research – The American Society of Criminology 2002 Presidential Address*, 41 CRIMINOLOGY 1 (2003) 35

Alicia A. Grandey, *Emotional Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor*, 5 J. OCCUP. HEALTH PSYCHOL. 95 (2000) 36

Terry A. Maroney, *Emotional Regulation and Judicial Behavior*, 99 CAL. L. REV. 1485 (2011) 37

Sofia Yakren, *Lawyer as Emotional Laborer*, 42 U. MICH. J.L. REFORM. 141 (2008) 38

Jeremy A. Blumenthal, *Does Mood Influence Moral Judgment?: An Empirical Test with Legal and Policy Implications*, 29 LAW & PSYCHOL. REV. 1 (2005) 39

Marjorie A. Silver, *Love, Hate, and Other Emotional Interference in the Lawyer/Client Relationship*, 6 CLINICAL L. REV. 259 (1999) 40

דודי זכריה ”אי תלות, תום לב ומקצועיות? הצעה לסוציולוגיה אחרת של הלכת גנור“ פלילים י 59 (2002) 41

Karstedt, לעיל ה”ש 34. 42

Stina Bergman Blix & Asa Wettergren, *The Emotional Labour of Gaining and Maintaining Access to the Field*, 15 QUALITATIVE RESEARCH 688 (2014) 43

דרך הדוכרות כציבור ולא כפרטים, שילוב זה של "לתבוע ברגש" טרם קיבל ביטוי. הספרות המחקרית משרטטת "דמות רציונלית" של טובע, כמי שמייצג את "הממסד", מנותק רגשית, מכון הרשעה ולוקה ב"ראיית מנהרה".⁴⁴ שאלת המחקר ביקשה לשים סימן שאלה על תובנות אלו ולבחון לעומק היבטים רגשיים בעבודת התביעה.

ג. תיאור המחקר

המחקר נערך מתוך גישה איכותנית-פנומנולוגית.⁴⁵ פרדיגמת מחקר איכותנית מניחה כי אין מציאות נחקרת אחת, אלא שקיימות מציאויות רבות הנוצרות על ידי הבניה חברתית, ולפיכך היא מאמצת תיאורים נרטיביים תלויי הקשר.⁴⁶ השיטה האיכותנית רואה את העולם האנושי כשונה במהותו מעולם הטבע ועל כן מצריך מחקר מסוג שונה, הגוזר מסקנותיו מתוך פרשנויות סובייקטיביות.⁴⁷

על פי הפנומנולוגיה, החוויה האנושית נסמכת על החיים כפי שהאדם חווה אותם, והמציאות נבנית מתוך יכולתו הפנימית לכונן משמעות שהיא מורכבת, דינמית ומשתנה.⁴⁸ במחקר זה נותחו המשמעויות שהמרואינים נתנו לחוויית ניהול תיק פלילי בהיבט הרגשי, מתוך מודעות אשר כוונה למעורבים בהליך (נפגעים ונאשמים), מודעות אשר ביטאה את יחסם לדמויות משמעותיות אלה

על פי הגישה הפנומנולוגית, הרגשות אינם רק נושא המחקר, אלא שדרכם ניתן ללמוד ולהבין את עולמם של המרואינים והוא עצמו ביטוי לרפלקטיביות, שכן דרך הבנת הרגש מתגלית התודעה, והאדם נחשף בפני עצמו.⁴⁹ בהקשר זה מעניין היה לראות כי היו מרואינים שאמרו בתום הריאיון כי בתשובותיהם הפתיעו אף את עצמם, שכן חשפו דברים לגבי עצמם שכלל לא נתנו עליהם את הדעת קודם לכן.

במסגרת המחקר נערכו ראיונות ל-14 תובעות ותובעים,⁵⁰ נשים וגברים, יהודים וערבים בעלי ותק שונה, שמנהלים תיקים פליליים בכמה מחוזות בישראל. לחלקם נעשתה פנייה עצמאית ולחלקם הייתה פנייה עקיפה לפי עקרון "כדור השלג".⁵¹ הושקע מאמץ בהגעה

Susan A. Bandes, *Loyalty to One's Convictions: The Prosecutor and Tunnel Vision*, 49 How. L.J. 475 (2006).

EDMUND HUSSERL, *THE CRISIS OF EUROPEAN SCIENCES AND TRANSCENDENTAL PHENOMENOLOGY: AN INTRODUCTION TO PHENOMENOLOGICAL PHILOSOPHY* (1970).

LINCOLN & GUBA, לעיל ה"ש 7.

Michael Q. Patton, *Two Decades of Developments in Qualitative Inquiry a Personal, Experiential Perspective*, 1 QUALITATIVE SOCIAL WORK 261 (2002).

Ernesto Spinelli, *The Existential-Phenomenological Paradigm*, in HANDBOOK OF COUNSELLING PSYCHOLOGY 180, 180-198 (Ray Woolfe, Windy Dryden & Sheelagh Strawbridge eds., 2nd ed. 2003).

ז'אן פול סארטר מבחר כתבים (1972).

הראיונות המלאים (ההקלטות והתמלילים) שמורים אצל עורכות המחקר.

FRANCIS C. DANE, *RESEARCH METHODS* (1990).

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

לדגימה תאורטית, שהשימוש בה ישקף את המגוון הרחב ביותר של ייצוגי התופעה הנחקרת.⁵² בספרות נטען כי נשים וגברים חווים רגשות באופן שונה,⁵³ וכי משתנים כמו ותק או אזור מגורים עשויים להשפיע על היבטים רגשיים בעבודה.⁵⁴ כך, למשל, נשים עשויות לחוש חמלה יותר מאשר גברים, או למצער להיות נכונות להכיר ביתר קלות ברגשות כגון אלו.⁵⁵ המרואיינים נבחרו על פי הקריטריונים לעיל תוך שהודגש כי ההשתתפות היא וולונטרית.

המחקר נעשה באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים שבמהלכם הושמו בצד הנחות מוקדמות כדי לאפשר למרואיינים לספר למראיינת על אודות התכנים המשמעותיים עבורם.⁵⁶ באמצעות ראיונות עומק, המאפשרים לאסוף מידע מילולי כמו גם בלתי-מילולי (שפת גוף וכדומה), ניתן היה ללמוד מפיהם של תובעים על חוויה של ניהול תיק פלילי, על הדרך שבה רגשות מוצאים ביטוי בעבודתם, על המשמעות שהם נותנים לתופעות והאופן שבו הם מפרשים את המציאויות שאליהן הם נחשפים בעבודתם.⁵⁷

מדריך הריאיון הכיל שאלות פתוחות מכמה עולמות תוכן מרכזיים על פי הרקע התאורטי. השאלות כווננו להתמקד בהיבטים רגשיים בעבודת התובע (ביחס לנפגעים ולנאשמים), בדרך שבה רגשותיו פוגשים במערכת ובצרכיה, בזיהוי צמתים רגשיים בהליך הפלילי ובביטוייה של החוויה הרגשית בהחלטות המקצועיות.

כמקובל בגישה האיכותנית, מהימנות המחקר מתבססת בין היתר על עצם התייעור של⁵⁸ ועל היותו מלווה בציטוטים ובתיאורים עשירים שמתלווים לפרשנות ומאפשרים לקורא להעריך את ממצאיו.⁵⁹

ד. הממצאים

מדברי המרואיינים עולה תמונה מורכבת, מרובת רובדי חשיפה, שבמסגרתם דנו המרואיינים בהיבטים רגשיים בעבודתם. המתח בין ההתנגדות לרגש אל מול השלמה עמו רבץ כעננה מעל כל אחד מרובדי החשיפה. מתח זה נטמע עמוק בשפתם של המרואיינים וגרם להם לנוע לאורך כל רובדי החשיפה בתווך שנוצר בין השלמה להתנגדות.

JULIET M. CORBIN & ANSELM L. STRAUSS, BASICS OF QUALITATIVE RESEARCH: TECHNIQUES AND PROCEDURES FOR DEVELOPING GROUNDED THEORY (3 rd ed. 2008)	52
Carol Gilligan, <i>In a Different Voice: Women's Conceptions of Self and of Morality</i> , 47 HARV. L. REV. 481 (1977)	53
Thomas A. Cornille & Tracy Woodard Meyers, <i>Secondary Traumatic Stress Among Child Protective Service Workers Prevalence, Severity and Predictive Factors</i> , 5 TRAUMATOLOGY 15 (1999)	54
יעקב בן-שמש "בין ייצוג מגזרי לניגוד עניינים" ניגוד עניינים במרחב הציבורי 345 (דפנה ברק ארז, דורון נבות ומרדכי קרמניצר עורכים, 2009).	55
JAMES P. SPRADLEY, THE ETHNOGRAPHIC INTERVIEW (1979)	56
Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln, <i>Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research</i> , in HANDBOOK OF QUALITATIVE RESEARCH 1 (2 nd ed. 2000)	57
LINCOLN & GUBA, לעיל ה"ש 7.	58
CLIFFORD GEERTZ, THE INTERPRETATION OF CULTURES (1973)	59

הרבדים העמוקים יותר התגלו בראיונות בהדרגה, ככל שהשיחה העמיקה וככל שהאמון התפתח. ברובדי החשיפה הגלויים סופר בעיקר על ההתנגדות לרגשות ועל דרכי שליטה או שימוש בהם, אולם ברובד העמוק נחשפו רגשות אותנטיים ופחות נשלטים כמו כעס, חמלה, רחמים, סלידה, פחד ואשמה. בשל הדהודו של המתח התמידי בין התנגדות לרגש להשלמה עמו, נמצאו המרואיינים, גם במהלך החשיפה, "לוקחים צעד קדימה ושניים אחורה" ומקיימים דיאלוג בין הצהרתם הברורה כי רגשות אינם חלק מעבודתם המשפטית לבין התובנה כי רגשות הם ליבת עבודתם.

1. התנגדות לרגש מול השלמה עם קיומו – ציר המתח שבליבת הדברים ודרכי התנגדות לרגש

מחד גיסא, כמעט כל המרואיינים הכירו בקיומם של רגשות עצמתיים במשפט וסיפרו על מנעד רחב של רגשות ויצרים העולים במהלך עבודתם, מצדם כמו גם מצד כל המעורבים בהליך. מאידך גיסא, כשהדברים נגעו להם יותר באופן אישי, רוב המרואיינים תיארו חוויה של התנגדות להתערבות הרגש בעבודתם, בתפיסתם אותם כ"פרסונה נון גרטה". דווקא בשל ההכרה כי הרגשות בעלי עצמה ויכולת השפעה, הם נתפסו כחורגים מכללי המשחק. כך הסביר דוד את התנהלותו במשפט של פושע נאצי, טעון רגשית באופן מיוחד:

"יש לב מתחת לגלימה, אבל בסה"כ הגלימה עובדת כדי להגן על עצמי... כדי שתוכל לעשות את סוג העבודה הזאת שנקראת משפט, לא מהמקום האמוציונאלי. זה מקלט מאוד בטוח בפני התפרצות הרגשות, הרעיון הזה שהכול בתוך מסגרת של משפט, אז אולי באמת, בגלל שזה כ"כ חזק, אתה מוכרח לומר 'לא', כי אם אני אתן טיפה לדבר הזה להיכנס, אני כבר לא אוכל לעמוד בזה. אז אני מעדיף ללכת הכי קיצוני שיש, כלום לא ייכנס לפה מהמקום הזה".

לדברי המרואיינים, ההתנגדות לרגש טבועה בהם כחלק מהזהות המקצועית שלהם, עד כדי שניתן לכנותה "צריכה מקצועית". זו נוצרת הן על ידי כוחות חיצוניים המופעלים על התובעים מטעם המערכת ("משמוע מערכת") והן באמצעות אימוץ והפנמה של אתוס "אנטי רגשי", כך שכעבור זמן, הם כבר דוברים את "השפה".

יפתח: "מחנכים אותנו שההידרשות ליבכנות היא סימן לחולשה... המערכת מייצרת משמוע רגשות... לשופטים לדעתי תרומה אדירה במשמוע של הרגש שלנו. של התביעה בעיקר. סנגורים מבטאים לכאורה את כאבם של נאשמים וכו', זה לגיטימי, זה בסדר".

מעניין היה לראות גישה שמרנית זו לרגש דרך האופן שבו נחוות "סדנאות התמיכה לפרקליטים", שבמסגרתן מתאפשר להם לדבר על רגשותיהם בעבודה בפתיחות. כך תיאר זאת עלי:

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

“אתה צריך להיות חזק. ואני לא משתתף בסדנאות האלה, את יודעת הסדנאות
בכ”י אני קורא להם נכון? אני מחזיק מעצמי אדם חזק ולא...”.

דרך תיאור חוויית ההתנגדות, חשפו המרואיינים גישות פורמליסטיות למשפט, כמבוסס על
כללים ברורים המניבים תוצאות ידועות מראש. הרגש עצמו, בהתאם לפורמליזם המשפטי,
משבש את תהליך קבלת ההחלטות הרציונלי ויוצר חוסר ודאות, חוסר אחידות ואי־שוויון,
שקשה ליישב אותם עם ערכי המשפט. מנקודת השקפה זו, תואר הרגש כמבטא חולשה, כישלון
ואף שיבוש הליכי משפט.

אביגיל: “ניהלתי תיק נגד אבא שהתעלל בילדיו ובאשתו... וכשהילדה עלתה
על הדוכן והיא התחילה לספר את החוויות שעברו עליה בבית, אני הרגשתי
שהדמעות חונקות את גרוני, אבל אני לא יכולה לבכות, כי אני בסיטואציה של
בית משפט מחווי ואני לא יכולה להראות חולשה כלשהי. ופתאום קלטתי
שהשופטת מזילה דמעה. ואז הסתכלתי לכיוון חברתי הסנגורית וקלטתי שגם
היא בוכה. אז נשברתי. ועמדנו ארבעתנו שם ופשוט בכינו. הילדה, השופטת,
הסנגורית ואני... אבל הופכים את זה לאירוע שלא קרה... כי אם את ממשיכה
בלי למחוק את זה, אז את הרשעת אותו לפני שסיימת לנהל את התיק”.

כן נתפס הרגש בקרב המרואיינים כמנוגד להיגיון הנדרש בתפקיד והמגולם בתכונות של כוח,
שליטה וחתירה למטרה. כמובן זה, רגש של רחמים או חמלה נתפס כנשיות ומסמל חולשה.⁶⁰
בשכבת החשיפה הגלויה ביותר מעל פני השטח, התקשו המרואיינים להעלות “נקודות
טעונות רגשית”, כלומר תחומים אשר מתאפיינים בכך שהם מעוררי רגשות.⁶¹ תחת זאת, סיפרו
המרואיינים כיצד הם מפעילים כעניין שבשגרה דרכים שונות להתנגד לרגש הפולש. ניתן לסווג
לשתיים את דרכי ההתנגדות לרגש שעליהן סיפרו המרואיינים: העברה והימנעות, כמפורט
להלן.

(א) העברה לאחרים

המרואיינים סיפרו כיצד הם “פורקים רגשות” על סנגורים או על שופטים:

רעות: “לייצג את המדינה זה להיות צינור. אם הצינור הזה כואב לו, אם הוא
חלש, עייף או שהוא היום בערב הולך לסרט – זה לא מעניין. אבל כשאני
נמצאת עם עורך דין שמתנהג לא יפה או שופט – שם קשה לי לנהל רגשות והם
יוצאים... אף פעם לא חשבתי על זה... ששם אני יותר מרשה לעצמי להביא את

60 בן-שמש, לעיל ה”ש 55.

Bruce J. Winick, *Redefining the Role of the Criminal Defence Lawyer at Plea Bargaining and Sentencing: A Therapeutic Jurisprudence/Preventive Law Model*, 5 PSYCHOL. PUBLIC
61
35. Sherman ; POL. L. 1034 (1999), לעיל ה”ש 35.

עצמי. עם מתלוננות ועם נאשמים אני ממלכתית. הם האורחים. השופטים והסנגורים הם שכנים קרובים.”

תיעול הרגשות לא היה רק לסנגורים או לשופטים, אלא לעתים גם לבני המשפחה. רוב התאורים של המרואיינים בהקשר זה, עסקו בחרדות שחוו כלפי ילדיהם, כפי שיובהר בהמשך. עם זאת, אביגיל, למשל, סיפרה על בן זוגה, ואמרה כי הדחקת רגשותיה בעבודה גרמו לכך שבשוכה הביתה, צריכה הייתה “להרגיש”:

אביגיל: “כל היצרים האלה והצורך שלי להיות בשליטה כל היום ולא להראות לאף אחד שאני רגישה, שאני פגועה, שאכפת לי, שאני נעלבת... הביאו אותי כל יום הביתה במצב שעכשיו, רגע, אני צריכה להרגיש אישה”.

(ב) הימנעות

המרואיינים דיברו על הימנעות מדילמות רגשיות או מסמכויות שייצרו דילמות כאלה. קרן דיברה על שיחותיה עם משפחות נפגעים בתיקי רצח שבמסגרתן ביקשה להסביר להם כי בכוונתה להגיע להסדר טיעון:

קרן: “אני רוצה להפסיק את השיחות האלה. להתנתק מהרגש וגם מהמקצועיות... קשה מאוד עם השיחות האלה... עכשיו מי את שתגידי משפחה קשה? הם איבדו את הילד שלהם. אבל הם יצאו בכתבות ועצומות נגד ההסדר שעשינו ומצד שני את נקרעת ברגעים האלה. זה רגעים שאתה מתנתק מהרגש, מתנתק מהמקצועיות. אתה לא יכול להיות באף אחד מהמקומות באמת”.

ביטויי ה“הימנעות” נגעו בשלבים שונים של ההליך המשפטי וגם בשלבים פחות צפויים, כמו למשל החלטה על עילת גניזה של תיק:

מיכאל: “זה עוול שאנחנו בכלל בוחרים בעילת סגירה... כמה תיקים היית רוצה שיישרפו? שיעלמו? בגלל הקושי שלהם... כאילו עזוב אותי מהדילמה הזאת... לא רוצה בכלל לגעת בדבר הזה. הנגיעה הזאת היא קשה”.

2. השלמה עם הרגשות ברובד הגלוי – ניסיונות שליטה ברגש ויצירת רגשות כחלק מדרישות התפקיד

כחלק מן ההשלמה עם עצם קיומו של הרגש, סיפרו המרואיינים על מנגנונים רציונליים לניהול רגשותיהם ותיארו כיצד הם מווסתים רגשות שאינם נדרשים להם בעבודתם וכן מחצינים ואף מייצרים רגשות נדרשים. פעולה זו היא מה שמכונה על ידי הוכצ'ילד “עבודת רגש”⁶² (קרי, עשיית שימוש ברגשות לצורכי העבודה), אלא שיש להבחין לעניין זה בין עבודת רגש המכונה

ARLIE RUSSELL HOCHSCHILD, THE MANAGED HEART: COMMERCIALIZATION OF HUMAN FEELING (3rd ed. 1983) 62

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

“עיבוד עמוק”, המתבצעת כבר בשלב ההכרה וההערכה בכוונה לדלות רגש אמתי שיתאים לסיטואציה, לבין תהליך המכונה “עיבוד שטחיי”, שבמסגרתו ביטוי הרגש מווסת על ידי מניפולציה.⁶³

(א) ניסיונות שליטה ברגש

המרוויינים תיארו ניסיונות לשלוט ברגשותיהם. בתיאוריהם התייחסו הן לעיתוי שבו עצרו את רגשותיהם מלפרוץ (התנהלותם כלפי המעורבים מול רגע קבלת ההחלטה בעניינם), הן לאופן שבו מצא הרגש ביטוי (למשל באמצעות שפת גוף) והן לסוג הרגשות שהחצינו או הסתירו (חיוביים מול שליליים). כן סופר על מנגנונים מערכתיים בלתי-פורמליים שנועדו לשלוט במינון הרגשי של עבודת התובעים, למשל, בבחירה מודעת של תובעים “מווסתים רגשית”⁶⁴ לפיקוח על הערכת עדויות של מתלוננים בעברות מין.

תובעים מסרו כי הם מודעים לרגשותיהם, יודעים לנהלם ולנתבם ואף מרגישים שהעיבוד מוטמע בהם. כן ציינו כי הם יודעים לשרטט הבחנות ברורות אילו רגשות הם מחצינים ומתי. נגה, למשל, עשתה הבחנה בין התנהלות לבין קבלת החלטה. בהתנהלות מול מעורבים היא פחות שולטת ברגשותיה, בניגוד להחלטה שתקבל בסופו של יום בעניינם, משם הרגשות מודרים:

“אצלי מה שמעורר סלידה זה אנשים שמרגישים שהם יותר חכמים מכולם ושיש להם את היכולת לקנות אותי ואת המערכת. ואני מכירה את הרגש הזה. ומכיוון שאני מכירה אותו ואני משרתת ציבור, אני שולטת בו... זה לא ישפיע על ההחלטה שלי, אבל זה ישפיע על ההתנהלות שלי מולם. השפה שלי תהיה די חדה, די קיפודית... שם החולשה שלי”.

הבחנות נוספות בהקשר זה היו בין רגשות חיוביים לשליליים (רק את הראשונים אפשר להחצין), בין רגשות שמתעוררים באולם בית המשפט לכאלה שמתעוררים מחוצה לו, או לשלבים שונים בקבלת ההחלטה (לדברי דריה, “מניפת הרגש” נפתחת עובר להחלטה וברגע ההחלטה היא נסגרת).

(ב) ייצור רגשות נדרשים כלפי המעורבים

יפתח דיבר על יצירת אמפתיה כלפי מתלוננות כחלק מצורכי התפקיד:

“אני חושב שהמתודה של ניהול רגשות בתיק פלילי היא מתודה רציונלית, היא לא מתודה רגשית... למשל רגישות מגדרית... יצירת הזדהות, וזה לא הזדהות אמיתית... וגופנית אתה מאוד מודע. למרות שאני תופס את עצמי כאדם לא עם פרצוף נעים במיוחד... אז אתה מרכז הרבה יותר, אתה קשוב הרבה יותר ואתה

63 Grandey, לעיל ה"ש 36.

64 Maroney, *Emotional Regulation and Judicial Behavior*, לעיל ה"ש 37.

שומר גבולות... להסביר לקורבן שלא יגישו כתב אישום משום שאנחנו מחויבים לכללים... זה אומנות."

מרואיינים אחרים סיפרו על שימוש שהם עושים בכעס, באמצעות העברתו לשופט (נעם): "אתה מנגן על מה שמרגיז אותי". הגם שלא בידעין, נעשה שימוש אף במנגנונים פסיכולוגיים מורכבים יותר, כדוגמת "הקהייה רגשית" בשילוב עם גישת ההערכה.⁶⁵ אחד המרואיינים סיפר כי הוא מודע למה שעשוי ליצור כעס אצל השופט, באמצעות הצגת המציאות כך שתנביע בקרב הערכות קוגניטיביות מסוימות.⁶⁶ למשל, בהניחו כי השופט רגיש לשלומם של ילדים, הוא מתייחס בטיעונו לבריונות בכביש "במקומותינו" המסכנת ילדים עוברי אורח. תאוריה זו יושמה בכתיבה משפטית, מתוך נקודת הנחה שלא זו בלבד שרגש מסוים עשוי להשפיע על השיפוט,⁶⁷ אלא שהוא עשוי להביא למה שקרן ווינטריך מכנה "טשטוש מצבים רגשיים עוקבים", כלומר זליגתו של רגש מסוים הלאה למידע שבא מיד לאחר שנחוה על ידי השופט. למשל: לו נחשף השופט לאחר מכן לעדויות מעוררות צער, היה קולט אותן דרך הכעס.⁶⁸

3. השפעות הרגש בתחום המקצועי – מתן משמעות לרגשות בעבודה – הסתרה והצדקה

בדרגת חשיפה עמוקה יותר, נכונים היו המרואיינים להתייחס לרגשותיהם בפחות התנגדות, ולבחון באופן רטרופקטיבי חוויות טעונות רגשית עם נאשמים ומתלוננים ומשמעותן המקצועית עבורם. בניגוד לדרכי ההתנגדות, שהתמקדו בהימנעות מרגשות או בניהולם באופן רציונלי, הרי כאן הנרטיב מתחלף, והרגש מקבל תפקיד ומשמעות בחייהם המקצועיים. אולם, מכיוון שעדיין התפיסה היא כי יש להתנגד לרגש, הילכו המרואיינים בשני נתיבים מרכזיים של התייחסות, שאפיינו את המתח בין התנגדות לרגש להשלמה עמו: הסתרה והצדקה. נתיבי ההסתרה מבטאים למעשה התנגדות להחצנת הרגש. ההסתרה בוצעה בכמה נתיבים: ראשית – "ספיגה", דהיינו, ספיגתו של הרגש פנימה והעלמתו מהעולם החיצוני תוך מודעות לקיומו; שנית – "היטמעות בכללים או במערכת", כלומר הדגשת השתייכותם של המרואיינים למערכת נטולת רגש תוך טשטוש עצמם כאינדיבידואלים; ושלישית – "הלבנה", כלומר התכנסות אל מסגרת הכללים הבטוחה. בדרך ה"הלבנה" נטמעו הרגשות בתוך נימוקים משפטיים לגיטימיים. בנתיבי ההצדקה, לעומת זאת, ביקשו המרואיינים להנכיח אותו "נוסע סמוי", לתת לו "כרטיס" ואף להפיק ממנו תועלת מעשית. בנתיבים אלה הצדיקו המרואיינים קיומם של רגשות כחלק חשוב מהווייתם המקצועית בשל התרומה האישית של הרגשות

Jennifer S. Lerner & Dacher Keltner, *Fear, Anger, and Risk*, 81 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 146 65
(2001).

Phoebe C. Ellsworth & Klaus R. Scherer, *Appraisal Processes in Emotion*, in HANDBOOK 66
OF AFFECTIVE SCIENCES 572 (Richard J. Davidson, Klaus R. Scherer & H. Hill Goldsmith
eds., 2003).

Blumenthal, לעיל ה"ש 39. 67

Karen Page Winterich, *Are Your Jurors Mad or Sad? How Emotional Blunting May 68*
Influence Their Judgments in the Courtroom, 23 THE JURY EXPERT 46 (2011).

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

לאישיותם, תרומתם לתהליכי קבלת החלטות, או ככוח מניע בעבודתם. נתיב נוסף שיקף התייחסות ניטרלית לרגשות, ככאלו שאינם תורמים לעבודת התובעים אך גם אינם מפריעים לה.

(א) דרכי הסתרה

מנגנוני ההסתרה פעלו לאורך כל “רכיבי הרגש”⁶⁹, החל מן ההכרה בו וכלה בשלב ביטוי (“ההנעה”).

1. השימוש במונח “ספיגה” בהיבטים רגשיים של המפגש עם המעורבים, מרמז על משקעים רגשיים ארוכי טווח. כך תאר זאת מיכאל :

“ההליך הפלילי זה מקום שבו מתנקז הרוע. כל צד שמגיע לשם היה מעדיף לא להיות שם. אף אחד לא אומר וואלה, הלוואי שאהיה עד ראייה לרצח, הלוואי שהייתי קורבן. הלוואי שהייתי נאשם... אנשים לא רוצים להגיע לשם. הם נזרקו מהמסלול החיים הרגיל שלהם לתוך הסיטואציות... הם ואנחנו נפגשים שם. במקום העבודה שלנו... אנחנו סופגים את כל התסכול והפחד והכעסים והאכזבות והשמחות הייתי אומר שמחות מאוד קטנות... ואתה מרגיש, זה מחלחל בך. אנחנו סופגים הרבה דברים”.

2. היטמעות בכללים או במערכת: מתוך אתוס של התנגדות לרגש או שמא כמנגנון הגנה מפניו, התפתחה תפיסת עצמי כ“אובייקט של הארגון”⁷⁰ (“אני רק צינור” כדברי רעות). ברקע נשמעה “זעקת היחיד” שעושה החלטות ערכיות אך אינו מדברר את כאביו. כך תיאר זאת מיכאל, שטען כי רגשות הם חלק משיקול הדעת שמפעיל תובע בחיפוש אחר האמת. אולם סנגורים ונפגעי עברה נתפסים כאינדיבידואלים וישנה לגיטימציה לחשוף את רגשותיהם, אולם תובעים נתפסים כמערכת ולא כפרטים, לכן לא ניתן לרגשותיהם ביטוי :

“כשמסתכלים עלינו זה אנשי הניאונים שמגיעים בשמונה וחצי, הולכים בשעה ארבע והם רק מחפשים למה להגיד לא. מכיוון גם שמה שמיוחצן החוצה בדרך כלל זה או פשלות... צדדים שיותר מחוברים לתקשורת כמו הסניגורים או נפגעי העברה שמדבררים את הכאב שלהם... להדיוט ברחוב הפרקליטות היא כנופיית שלטון החוק, עובדי מדינה, בטלנים, עצלנים... אנחנו לא נטולי רגשות, אנחנו נטולי דברור רגשות. אנחנו עושים את העבודה שלנו. אנחנו תמיד בוחנים כל דבר. אנחנו שקולים. אנחנו הוגנים. אנחנו מחפשים את האמת. אנחנו לא דמויות אישיות. אנחנו גם דמויות שאם אנחנו נמצאים שם ברגש אז בסוף משהו יגיד במהלך הדיון הפרקליטה בכתה... אני גם בכיין זה בסדר (צחוק).

Antonio R. Damasio & Raymond J. Dolan, *The Feeling of What Happens*, 401 NATURE 847 69
(1999) (book review)

JAMES G. MARCH & HERBERT A. SIMON, *ORGANIZATIONS* (1958) 70

שירה לייטרסדורף-שקדי וטלי גל

מראינת: אתה בכיין?

מרואיין: בכיין, בכיין גדול.

מראינת: מתי אתה בוכה?

מרואיין: אני בוכה המון. גם במקומות התמיד הנכונים אבל בוכה.

מראינת: מתי אתה בוכה בעבודה?

מרואיין: בעבודה אני לא בוכה.

3. "הלבנה": ברובד חיצוני יותר סופר על דרכי התנגדות כמו הימנעות או העברה, ואילו כאן הייתה כבר חשיפה כי לעתים רגשות, מוצדקים אך בלתי-לגיטימיים, מקבלים מקום בהחלטות בדרך של "הלבנה משפטית". באופן זה, הרגש "מתחפש" לנימוקים משפטיים, עוטה סגנון ממלכתי או מתגלגל לפתרונות יצירתיים, כמו בדוגמאות הבאות:

רעות: "אני חושבת שלא רואים כל כך בתרשומות רגשות שלי. לא, אני נורא ממלכתית... אני מסגנת אותם".

מיכאל: "מישהי שגידלה גראס לבעלה חולה סרטן. זה מה שעשה לו תקווה. גידול סמים. מה תעשה עם האשה הזאת? זו אחלה אישה שבעולם... ומה תעשי עם גנת שלא שמה לב שילד יצא החוצה וטייל שעתיים... מסכנה... רגע של היסח דעת... העברתי ל'הסדר מותנה'. מזל. אני מה זה מחובר נפשית לדבר הזה".

המרואיינים טענו ברובד חשיפה זה כי דרכי ההסתרה של הרגש אינם אלא מנגנוני הגנה וכי הכללים או המערכת הם "אזורי נוחות". מנגנוני הגנה אלה, שעליהם דיברו המרואיינים בגלוי, יכולים להסביר במידת מה, מדוע תפיסות פורמליסטיות בקרב שחקני משפט⁷¹ אינן רק תוצאה של ראיית המערכת כמדחיקת רגשות, אלא שיש לכך גם סיבות נפשיות.

דריה: "אני מאוד מקפידה להפעיל רגש כדי לייצר אצלי משמעות לדברים. כדי לחוות את הדברים בצורה יותר מלאה, יותר נכונה אז אני מפעילה גם אזור רגשי בתוך התהליך, אבל המקום הכי נוח לי זה לנקות את כל זה בהתקיים ההחלטה".

יוצא אפוא כי תפיסה של התנגדות לרגש גורמת לדיכוי ומביאה להשלכות שליליות ולחיפוש הגנה בכללים הקיימים. אולם הכללים הקיימים כאמור תפיסה של התנגדות לרגש והתעלמות ממנו, ולכן אינם מספקים כלים להתמודדות עם רגשות (בפן האישי או המקצועי). לפיכך, אין בכוחם לספק תשובות או הגנות להתמודדות עם רגשות. בכך נוצר למעשה מעגל שוטה.

71 Yakren, לעיל ה"ש 38.

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

(ב) מעגלי הצדקה

במסגרת ארבעה מעגלי הצדקה של רגשות, מההלכה אל המעשה, מתוארים הרגשות ברובד זה כחלק ממצואות היומיום. ארבע התמות שעלו מייצגות ארבע דרכי התייחסות למצואות זו: התייחסות ניטרלית לרגשות; התייחסות חיובית – תרומה אישית; התייחסות חיובית – תרומה ליכולת לקבל החלטות; והתייחסות חיובית – רגש כמשפר מוטיבציה.

1. רגש כמצואות מקצועית – התייחסות ניטרלית לרגשות: מעגל הצדקה זה משקף התייחסות אל הרגש כאל חלק מהמצואות – חלק בלתי-נמנע, שאינו טוב או רע. דריה סבורה כי ככלל, מהות העבודה המשפטית קשורה ב“הוויה אנושית חריפה”, כדבריה:

“העבודה שלנו אפשר להגיד עליה הרבה דברים אבל יש בה שני דברים מאוד חזקים שהם כמו חוקי טבע. אף יום לא משעמם ואת חיה בסרטים... אבל בסוף יש לך הוויה אנושית מאוד חריפה. מאוד מאוד קיצונית בהתרחשות שלה, פתולוגית. וכשאת באה מהתביעה אז את נוגעת ולא נוגעת ברע. כאילו את באה מהכיוון של הטוב אבל את נוגעת ולא נוגעת ברע. את רואה אותו כל הזמן. הוא בסביבה שלך כל הזמן. זה קטע מעניין לחקור את זה.”

2. חוויה מעצימה ומעשירה – התייחסות חיובית – תרומה אישית: מעגל הצדקה זה משקף התייחסות חיובית יותר לרגש, ככזה שיש בו יתרונות אישיים. כך למשל נגה:

“כל קשת הרגשות של הקשרים בין הנאשם העברייני לבין בני משפחתו, היו מרתקים אותי. הייתי יושבת בהפסקות, לא הייתי קוראת את הראיות. הייתי יושבת ומסתכלת על האינטראקציות. איך הם מושיטים את השתייה, את הסנדוויץ'. הייתי צריכה לראות מי עומד מאחורי האיש שעשה את המעשה. מי אמא שלך, מי אבא שלך. האדם שבעברייני. משפחה היא סוג של הצצה, חדירה לנפש... ואני זוכרת שאמרו לי 'אני לא כמוך, אני בן אדם פשוט'. וזה כל פעם היה מדליק אותי מחדש. בעצם הם גדלו יותר טוב ממני ברוב המקרים. הייתי גאה בעצמי שהזכירו לי מאיפה אני באה. אני בוחרת לבוא לפה יום יום, כי פה אני יכולה להשתמש בניסיון חיים שלי, בחוויות האנושיות שלי, בהכרת נפש האדם ממקומות שמהם אני באה. זה המקום שמחזיר אותי לשרשים שלי. כל יום להתחבר מחדש מאיפה התחלתי. וזו בחירה מאוד נכונה בשבילי. המפגש עם האנשים שכל יום מזכירים לי שהייתי יכולה להיות במקומם. כל יום.”

כך גם בתיאור של גליה, שסיפרה על רגע באולם בית המשפט שבו העידה המתלוננת על השחתת גופה ונפשה ועל המהפך בחייה בעקבות תקיפתו האלימה של הנאשם. גליה, כמו גם השופטים, בכו יחד אתה. מעניין לראות כי לעומת אביגיל, שתיארה סיטואציה דומה מתוך התנגדות לרגש, גליה הצדיקה את קיומו ותיארה זאת כך:

“הרגעים האלה בבית משפט, הם רגעים שנותנים לך את הפרופורציה הנכונה בעבודה, הגם שזה רגע של איבוד פרופורציות, כן. בכי זה איבוד פרופורציה בנושא הזה. אבל זה נותן כן פרופורציה של, סליחה, אנחנו מתעסקים בבני

אדם. זה לא רק לקבוע אם הוא עשה או לא עשה, או איך הוא עשה. זה גם להבין מה המשמעות העמוקה של העברה שהוא עשה.”

3. הרגש כאינטואיציה או מצפן מקצועי – התייחסות חיובית – תרומה ליכולת לקבל החלטות: חלק מהמרוויינים התייחסו לתועלת המקצועית שהם מייחסים לרגשות, בעיקר כ”תוסף” לקבלת החלטות רציונלית. בתיאורים בלטו במיוחד התייחסויות להערכת מהימנות של מתלוננים. נגה תיארה מקרה ספציפי שבמסגרתו שינתה את דעתה המקצועית בעקבות המפגש עם המתלוננת והרגשות שהשתנו כלפיה. בדבריה נאמר למעשה כי לא זו בלבד שהרגשות מתערבים בהערכת מהימנות, אלא שהם מבססים אותה:

”קראנו את החומר ועל פניו נראה היה שמדובר בתלונה חסרת שחר וחסרת בסיס... והיה ברור לנו שאנחנו מזמינים אותה לכאן ומודיעים לה שבלב כבד ובצער רב אנחנו סוגרים את התיק. וכשהיא הגיעה לכאן... שאלנו אותה מה דעתה על כך שנסגור את התיק. והיא עמדה מאחורי האמת שלה בשפתה הלא רהוטה והלא מתוחכמת. מהמקום הכי בסיסי של בן אדם שנלחם על האמת שלו. והשתכנענו ועברנו מרגש של סקפטיות וסימני שאלה לאמון מלא וגם לתחושה של הערכה וכבוד... אתה מאמין במישהו במקום שאתה רוכש לו כבוד ואמפטיה... לכל זה אתה קורא אמון. אמון הוא בעצם המכלול של הרבה רגשות. אמון הוא רגש. אמון הוא סל של רגשות.”

4. הרגש כ”מנוע” – התייחסות חיובית – רגש כמשפר מוטיבציה: תועלת נוספת של הרגש שעלתה מהראיונות היא היותו מנוע המגביר את המוטיבציה של התובעים לפעול בתיקים. בהקשר זה בלט רגש הכעס, שלא בכדי מודגש בו רכיב ההנעה, מתוך תחושה שהמצב ניתן לשינוי.⁷² המרוויינים תיארו כיצד בכעסם הם נשאבים לפעולות נחושות לתיקון אי-צדק ולבירור האמת.

נעם סיפר על נאשם שהכעיסו במהלך חקירה נגדית בשל שקריו בנוגע לעניין שולי יחסית בתיק. כעסו גרם לו להעמיק את החקירה בסוגיה ו”לצאת מגדרו” כדי להוציא את הצדק לאור.

נעם: ”האופן שבו ניהל את התיק, הטענות שהוא העלה הרגיוזו אותי. הוא למשל טען שיש לו ברכב מערכת ABS שהיה ברור שאין לו... הייתה בי תחושת כעס שתרגמתי אותה למעשים. במובן הזה שזה גרם לי לצאת מגדרי כדי להוציא את הצדק בעניין הזה. זה אומר שאני הלכתי למוסך המרכזי... וראיינתי את המהנדס המרכזי, את המהנדס הראשי של היבואן ואת העוזר שלו, והבאנו אותם כעדי הזמה... כי זה נורא עצבן אותי... ובהכרעת הדין בית המשפט נתן לזה משקל וזה היה חשוב לי לקבל את הפידבק הזה שהמאמץ הזה השפיע.”

Leonard Berkowitz & Eddie Harmon-Jones, *Toward an Understanding of the Determinants of Anger*, 4 EMOTION 107 (2004) (book review) 72

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

4. הרובד העמוק – רגשות בלתי-מעובדים

ברובד עמוק זה חשפו המרואיינים רגשות גולמיים, בהקשרים שונים, כלפי נאשמים או נפגעים. דרך “חיתוך” של רגשות ספציפיים, בהקשרים שבהם הופיעו בראיונות, ניתן היה לקבל באופן מרוכז ועמוק יותר, את חוויית הרגש האוטנטי שנחוה בעבודה ואת השפעתו. הרגש הבולט ביותר בראיונות היה הכעס (רגש הליבה). אולם התברר שהכעס לעתים מסתיר תחתיו רגשות אחרים. בנוסף, התגלו רגשות אחרים בנפרד מהכעס כגון חמלה, רחמים, צער, פחד, סלידה, בושה ואשמה.

(א) כעס

המרואיינים דיברו על הכעס בחופשיות ובגלוי, וניכר כי חשו אף גאווה להכיר בו וכי הוא “חיזק מעמד”, בעיקר בקרב גברים⁷³ שסיפרו כי הם נוטים לכעוס בחקירה הנגדית כעניין שבשגרה. הכעס אף נתפס על ידי המרואיינים כרגש האופייני לעולם המשפט ולעתים הופיע לא ככעס אישי, אלא למשל כ”כעס היסטורי – משפטי” (לדברי דוד) או כ”זעזוע ורצון מאד חזק למצות את הדין” (לדברי עמוס).

גליה מדברת על רגש זה כאילו הוא מייצג במידת מה את הרגשות כולם בחוויה שלה. בממד הזמן, לאורך השנים, הוא נע אצלה במטוטלת. מתוך מודעות לכך שרגש הכעס גורר שיפוט נמהר ומחמיר (ובמובן זה מתיישב תיאורה עם הספרות המקצועית),⁷⁴ היא מנסה “לנהל אותו”, תוך חיפוש מתמיד אחר איוונים ובלמים:

”אני חושבת שהייתי צעירה הרגש קצת יותר מדי השתלט עלי. אחר כך זה הולך ומתאזן... לפעמים מרגיז אותך משהו מאד... לא טוב להחליט ככה. אז צריך לישון על זה בלילה... אני מקשיבה גם לפרקליטים הצעירים מה דעתם, כי זה נותן סוג של איזון. לפעמים הם נותנים לך את הסטירה הזאת שאת צריכה, כדי להזיז אותך מזה, שאולי את שקועה יותר מדי במין איזה משהו... ואז אנחנו מחזקים אחד את השני ואז ההחלטה היא גם יותר נכונה.”

”מה שבדרך כלל מאזן את העניין זה הפסיקה... אז הפסיקה מאפסת אותך, או הפרקליטות מאפסת אותך.”

Larissa Z. Tiedens & Susan Linton, *Judgment Under Emotional Certainty and Uncertainty: The Effects of Specific Emotions on Information Processing*, 81 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 973 (2001).

74 ראו לעניין שיפוט נמהר: Paul M. Litvak, Jennifer S. Lerner, Larissa Z. Tiedens & Katherine Shonk, *Fuel in the Fire: How Anger Impacts Judgment and Decision-Making*, in INTERNATIONAL HANDBOOK OF ANGER 287 (Michael Potegal, Gerhard Stemmler & Charles Jennifer S. Lerner, Julie H. Goldberg & Spielberg eds., 2009); לעניין שיפוט מחמיר: Philip E. Tetlock, *Sober Second Thought: The Effects of Accountability, Anger, and Authoritarianism on Attributions of Responsibility*, 24 PERS. SOC. PSYCHOL. BULL. 563 (1998).

הכעס התעורר במקרים רבים כלפי מעורבים שלמרוויינים הייתה הזדהות עמם או כלפי נאשמים נורמטיביים. בדוגמה הבאה סיפר יפתח כיצד ציפה דווקא מנאשם נורמטיבי להתנהלות של לקיחת אחריות. הוא ציין כי מעולם לא כעס כך על ראשי ארגוני פשע והסביר זאת כך:

“אנחנו תמיד מצפים יותר מאלה שדומים לנו. אז העובדה שמי שעמד לדין הוא הורה... זה לא איזה נרקומן... זו בורגנות מבוססת... והעובדה של אי נטילת אחריות פה יותר מתחברת. גם בכעס על המעשה, אבל גם בכעס של תסתכל על עצמך בעיניים. אתה צריך לשקם את עצמך... זה נורא מעורר אנטגוניזם. אנחנו הרבה יותר כועסים על הדומים לנו מאשר על השונים מאתנו.”

הכעס הופיע בראיונות גם כרגש ארוך טווח. בחקר מדעי המוח נלמד כי לכעס תגובות כימיות של שיכוך כאבים (או שיכוך חרדות), וכי ניתן אף להתמכר לו.⁷⁵

גליה: “אז אני צועקת... אני צועקת, אני צועקת. אני היחידה שצועקת. אני צועקת, מתעצבנת, שואגת, משתוללת, אומרת מה אני חושבת... יש לזה מחיר אבל אני את המחיר הזה מוכנה לשלם. המחיר ממול זה לשתוק... מי שמקבל התקף לב זה אנשים ששומרים הכל בבטן”.

(ב) הכעס כמסתיר רגשות אחרים

בחנינת הכעס כלפי נפגעים הייתה חיונית ביותר לשאלת המחקר, שכן דרך הכעס נחשפו הערכות שונות בבסיס הרגש וכן נחשפו מבעדו רגשות אחרים, שקדמו לכעס, וחשפו אותו כ“רגש קצה הקרחון”, כרגש משני,⁷⁶ קרי, הרגש שאינו אלא כסות לרגש אחר, עמוק יותר. מאחורי כעסה של רעות על הנאשם, הסתתר צער על העולם הקשה והמורכב שאתו היא נאלצת להתמודד.

“יש לי אבות-נאשמים שהם ביצעו בבנות שלהם מעשים מזעזעים, נוראיים. אני אפילו לא שונאת אותם. אני לא מרגישה כלפיהם כלום... אבל עדיין לא מקובל עלי שהיא לא עצר את עצמו מלעשות את העבירות... אתה לא יכול לעצור את עצמך? תתאבד. אל תעשה מעשים מגונים בילדות שלך, בסדר? ! לא מעניין אותי. אבל אני לא יכולה להיות עסוקה עכשיו בצער שלו, מה הוביל אותו לבצע את העבירות האלה. זה טו מאצ' בשבילי... אני לא יכולה להכיל את העולם המורכב הזה”.

Leon F. Seltzer, *What Your Anger May Be Hiding*, PSYCHOL. TODAY (July 11, 2008) 75
<https://www.psychologytoday.com/blog/evolution-the-self/200807/what-your-anger-may-be-hiding>

שם. 76

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

בתיאורה של גליה, הכעס כיסה על רחמים כלפי נאשם פדופיל, בהיותם בלתי לגיטימיים ואילו הכעס המופנה כלפיו הוא לגיטימי.

גליה: ”אני אמרתי לשופטת תראי, אנחנו קוראים בתסקיר שהוא נפגע שהוא היה קטין. אז בשביל זה הוא הורס עכשיו עוד קטינים?... את צריכה להרחיק אותו מהציבור לעשרות שנים. כי כל דקה שהוא בחוץ זה עוד ילד... והיא נתנה עונש חמור. טענתי את זה בלב שלם. שאת מסתכלת עליו הוא היה נמוך, קטן, עלוב נפש... התסקיר שלו קורע לב. אבל זה לא מעניין אותי... הוא הרג קטינים אחרים. הרג נפשית... ואת האמת ריחמתי עליו. כי אני יודעת שהוא נפגע שהוא היה קטן. אני יודעת שבגלל זה הוא עושה את הדברים, אבל זה כל הסיפור. אסור לך לתת לזה להשתלט עלייך בטיעונים בשלב הזה.”

הכעס כיסה גם על רגשות של חמלה או אמפתיה, בעיקר כלפי מעורבים שהייתה למרוויינים הזדהות עמו. נטע סיפרה על הזדהות עמוקה עם כאבה של מתלוננת בעברה של גילוי עריות, שבה נתנה אמון בלתי־מסויג והלכה אתה ל”מלחמה אבודה”. החלטתה של המתלוננת לברוח ולא להילחם כפי שנטע ציפתה ממנה, גרמה לה לכעס מר כלפיה:

כל הראיות היו נגדה. ומאד התלבטתי, בסוף אמרתי אני הולכת אתה... פתאום היא נעלמה... המשטרה חיפשה אותה ולא מצאו אותה... מצאתי אותה בפייסבוק... היא הסבירה לי למה היא לא באה, ושהיא לא רוצה יותר לשמוע ממני ומהתיק הזה... הייתה נשמעת לי במצב נורא. ניסיתי לשכנע אותה... חיכיתי לה בבית משפט, והיא פשוט לא באה... היה נורא קשה (על סף בכי). זה תיק שלויתי אותו המון זמן. (בוכה)... הבגידה הזאת, שהלכתי אתך, כנגד כל סיכויים הלכתי אתך, ובסוף הפנית את הגב. לא הלכת עם זה עד הסוף... כעסתי שהיא בחרה בדרך הקלה.”

(ג) חמלה ורחמים

דומה שלא בכדי הניתוח בהקשר זה העלה רגשות של רחמים יותר בהקשר לנאשמים ורגשות חמלה יותר בהקשר של נפגעי עברה. באשר להחצנתו של רגש זה, השפיעה ההערכה המוסרית על הלגיטימיות להחצין רגש של רחמים כלפי נאשם ואף להביאו בחשבון בהחלטה.⁷⁷ בניגוד לרגש הרחמים, שבו היחס כלפי מושא הרגש הוא כאל נחות, רגש החמלה משקף התייחסות כלפי האחר כשווה, במובן בעמוק ביותר, למרות הריחוק וחרף קיומם של הבדלים.⁷⁸

Janice Nadler, *Blaming as a Social Process: The Influence of Character and Moral Emotion on Blame*, 75 LAW & CONTEMP. PROBS. 1 (2012) 77

Elizabeth V. Spelman, *The Heady Political Life of Compassion*, in RECONSTRUCTING POLITICAL THEORY: FEMINIST PERSPECTIVES 128 (Mary Lyndon Shanley & Uma Narayan eds., 1997) 78

תיאורים של רחמים כלפי נאשמים נשאו לרוב אופי כמתואר לעיל. גם כאשר השפיעו על הענישה, בוטאה ההקלה בעונש בנימוקים תועלתניים (נטען כי המערכת יכולה "לספוג" הקלות שוליות בעונש בעברות מינוריות). בכך לא רק שלא בוטאה גישה שיקומית, אלא שהרחמים ביטאו את "קוצר רוחו של הלב"⁷⁹ והרצון להשתחרר מהמועקה. תיאורים של חמלה או אמפתיה, לעומת זאת, שהופיעו בעיקר כלפי נפגעי עברה, שיקפו הזדהות בין שוים מעומק הלב ולעתים בטאו נשיאה משותפת בכאב⁸⁰ שנותרה כחוויה צרובה בזיכרון לאורך שנים רבות. דוד מספר על חמלה שהתעוררה בו כלפי עדה ניצולת שואה וגרמה לו לחרוג מהרציונליות שלו:

"הבנתי שככל שהיום מגיע, ככה הברכיים שלה רועדות יותר, מהיום שבו היא תצטרך לעמוד פה, בישראל, ולהעיד בתיק הזה מולו... אז באתי אליה בערב אני זוכר, ובעלה ישב והיא סילקה אותו והיא אמרה לי 'תשמע, אני יודעת שאתה רוצה שאני אעיד, אם אני אעיד מחר אני מתאבדת'. (בוכה) עד היום קשה (בוכה), קשה כן, ויתרתי עליה, כן. זה היה נורא... לי היה ברור שהיא עדה חשובה מאוד... אני לא יודע אם זו החלטה אמוציונלית או שזו החלטה אחראית של פרקליט... מין סוג של אחריות ציבורית שהיא מעבר למשפט... או שאני כאן השתפנתי מהר מדי ומישהו אחר אולי היה הולך עד הסוף, והיא הייתה שורדת".

ברובד זה, של חשיפת הרגשות הגולמיים, החמלה לא הופיעה כמניפולציה (כמו הפעלת אמפתיה כלפי מתלוננות), אלא כחמלה אמיתית, שבאמצעותה ניתן היה לצלול לבחינת דפוסי ההערכה וההכרה שבבסיס הרגש; איזה גירוי משך את תשומת הלב, איזו משמעות ניתנה לו ואילו פרטים נצרכו בזיכרון.⁸¹

פרקליטים רבים ציינו בהקשר זה, כי ככלל, מה שנצרב בזיכרוןם הן חוויות רגשיות ולא חוויות משפטיות. כלומר, לאחר שנים של ניהול תיקים, הזיכרונות המלווים אותם אינם הסוגיות המשפטיות שעלו בתיקים, אלא המקומות הרגשיים שנחוו דרכם:

מיכאל: "אני זוכר אותה מגיעה לשם (לאולם בית המשפט – ש.ל) ואומרת לנאשם: יא בן זונה. אתה שמת את הזיין שלך לתוך הכוס שלי ואתה לא מוכן להגיד את הדבר הזה? והיא ברחה מהאולם. אז אני רץ אחריה. הצלחתי לשכנע אותה לחזור... אבל מכל ההכנות וכל הדברים זו האמירה הכי חזקה. אני הכי מאמין לה בעולם... נקרעתי בין האמונה שלי לבין החלק השכלתני... יש את הקלטת המחורבנת הזאת. היא מודה שהוא לא שכב אתה... החיבור הזה אליה, זה מה שאני זוכר... יש תיקים שלמים שאני לא זוכר בכלל שעשיתי אותם.

79 סטפן צוויג קצר – רוחו של הלב (ניצה בן-ארי מתרגמת, 1939).
 80 HANNAH ARENDT, EICHMANN IN JERUSALEM: A REPORT ON THE BANALITY OF EVIL (1963)
 81 Choe & Min, לעיל ה"ש 32.

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

מראינת: בגלל הצריכה הרגשית שאתה חווית ?

מרואיין: בגלל הצריכה הרגשית. בגלל הנסיעה לשם. ההכנה שלה שם. הדלות הזאת שאתה יושב שם והאמירה הזאת שלה שם בבית המשפט.

מראינת: שהתגברה לך על התמונה הראייתית.

מרואיין: כן.

מראינת: ובסוף הייתה הרשעה ?

מרואיין: כן.”

בתיאור של מיכאל ניצבת מתלוננת שנגעה בו רגשית ומנגד עמדו ראיות שהטילו ספק באמינותה. הוא שחזר בתיאורו את האופן שבו חדרה להכרתו ואת הגירויים שמשכו את תשומת לבו וביססו את מהימנותה (ביתה הדל, זעקתה במהלך עדותה כי נאנסה, בשפה בוטה). התבוננות פנימית זו מאפשרת לבחון מה נלקח בחשבון ומה הוחמץ ועשוי היה להיות בעל משמעות עובדתית או פרשנית.

גם דבריה של גליה מחזקים את העובדה כי חוויות רגשיות נצרכות בה חזק יותר מחוויות משפטיות:

גליה: “קשה לי מאד להירדם. קשה לי לישון. ואני חושבת שזה הרבה בגלל העבודה... כשאני לא נרדמת אני מיד חושבת על... עולה לי התיק הזה והתיק הזה והתיק הזה והתיק הזה.”

מראינת: זה קשור למקומות הרגשיים, או שזה קשור לדילמות מקצועיות ?

מרואינת: לא... דברים שאני לא ישנה זה רק דברים רגשיים. רק. ולא מעבר לזה.”

(ד) עצב או צער

רגש זה התגלה בראיונות כרגש שהוביל לראייה פנימית עמוקה של מכלול האירוע, תוך התייחסות גם לנסיבות צדדיות ותוך שקילה אחראית ואטית. בניסוי שנערך על חוקרי משטרה, נבחנו חוקרים שקראו את חומר החקירה במצב רגשי של כעס מול חוקרים שקראו אותו במצב רגשי של עצב.⁸² נמצא, כי לצער דפוסי עיבוד עמוקים וארוכים יותר מאשר לכעס.

כך למשל סיפרה דריה, בנוגע לתיק תאונת דרכים קטלנית שניהלה, שבה נהרג חברו של הנהג שישב לידו:

Karl Ask & Pär Anders Granhag, *Motivational Bias in Criminal Investigators' Judgments of Witness Reliability*, 37 J. APPL. PSYCHOL. 561 (2007) 82

"זה ילד נורמטיבי... וההורים שלו כואבים כאב נורא... הם התעלו בכל כוחות הנפש שהיו להם וישבו אתו (עם החבר שנהג) כדי שהוא יספר להם על הרגעים האחרונים של הילד. ואז הוא אמר להם משפט שהייתה בו הודאה מסוימת באשמה... אבל כשהאבא העיד אז הנהג התכחש למשפט הזה שנאמר... והייתה לי חוויה רגשית מאוד חזקה עם ההורים האלה. עם הצער הנורא שלהם. עם הדמיון שלהם אליי... זה יצר אצלי מקום מאוד פגיע. זאת אומרת זה קורה. אין לך שום שליטה על שום דבר. הילד שלך יוצא, נוסע נסיעה תמה. לא נסע למזרח, לא נסע מהר. לא באיזה כביש זה, לא בשטחים, לא בצבא, לא בכלום. סתם נסע עם חבר והלך הילד. והאצילות הזאת שבה הם נשאו את הכאב."

הבנה עמוקה של צערן של האב שבתו עברה התעללות בידי זר וצערנה שלה עליו, גרמו לדרייה לחשוב על התיק משך לילות ולקבל החלטה אחרי עיבוד אטי ועמוק:

"כשאני מקבלת את התיק מתעורר אצלי ספק מאוד חריף האם זה הבחור? ואני לא ישנה לילות... כי הייתי צריכה לקבל החלטה האם אנחנו מתחילים את ההוכחות או שאנחנו אומרים שיש לנו פה ספק סביר... בסופו של דבר נפגשתי עם האבא... איש מאוד מרשים... הוא אומר לי תראי, אני לא רוצה שיהיה האדם הלא נכון... ואני סומך עלייך מה שתגידי. שזה המשפט הכי קשה. בסופו של דבר אנחנו חוזרים בנו מכתב האישום... אבל... זה מישהו שיש לי הזדהות גדולה אתו."

עוד נודע בהקשר זה כי חשיבה עמוקה, שהצער הוא שנקשר בה, נוטה לשייך אחריות למצב שנוצר לגורמים שונים ולא להטיל אחריות רק על האדם עצמו.⁸³ הצער אפשר למרואינים להפיק תובנות מהפרספקטיבות שהוא מספק.⁸⁴ גליה למשל סיפרה כי עיסוק רב-שנים בסיפורים מכאיבים נתן לה פרספקטיבה על חייה שלה.

גליה: "אבל מה שקשה אלו תיקי המתאבדים. את רואה המון אנשים שמתאבדים. ואת רואה את המכתבים שלהם וזה קורע לב. הרבה פעמים זה מטלטל אותי מאד התיקים האלה. אני סוגרת את התיקים האלה בדרך כלל ביום אחד משתדלת לסגור. זה יום שאחר כך שעתיים שלוש מאד קשה לי. אני לא מדברת עם אנשים. קשה להתמודד עם התיקים האלה. שאת קוראת את המכתבים ואת התמונות המזעזעות עם החוטים התלויים וכל מיני כאלה שיטות התאבדות... אבל אז את אומרת לעצמך וואי, את רואה, את במקום טוב, את לא רוצה למות... החיים לא מושלמים אבל את לא מואסת בחיים שלך... את קמה בבוקר לעבודה. המשפחה שלך, כיף לך וטוב לך אתם. מה צריך יותר בחיים. כל השאר זה שטויות. אז התיקים האלה נותנים לי את הפרופורציות."

Dacher Keltner, Phoebe C. Ellsworth & Kari Edwards, *Beyond Simple Pessimism: Effects of Sadness and Anger on Social Perception*, 64 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 740 (1993) 83

Tiedens & Linton, לעיל ה"ש 73. 84

“לתבוע ברגש”? רגשות התובעים בהליך הפלילי

סמול (Small) ולרנר (Lerner) טוענות כי רגשות צער ועצב עשויים להביא לקבלת החלטות “נדיבות” יותר כלפי הזולת.⁸⁵ מנגד, הראיונות הצביעו בעיקר על חוסר אונים בחוויית הצער כלפי המעורבים ותיארו חוויה של כניעה⁸⁶ ותחושת חוסר שליטה קיומית (דריה: “אין לי שום שליטה על שום דבר”). ייתכן כי מרחב שיקול הדעת הנתון לתובעים נתפס בעיניהם ככזה שאינו רחב דיו כדי להצדיק התמסרות לרגשות של עצב וצער וחריגה מקבלת החלטות הנקייה מרגשות אלו.

(ה) פחד

רוב המרואיינים לא דיברו בגלוי על פחד שהתעורר בהם בהקשרים קונקרטיים. הפחד עומד בסתירה לאתוס המקצועי שעלה בראיונות, והמרואיינים הצהירו כי באופן עקרוני, הם אינם מפחדים משום דבר (אם צריך להילחם – נלחמים ואם צריך לחזור מכתב אישום עושים זאת ללא חת).

יפתח ביקש להסיר את מסכת השליטה ולחשוף תחתיה רגשות אמתיים שחווה, כמי שהיה מאוים לאורך שנים:

“אני הייתי מאוים שנים, ואתה עושה ארוחת צהריים, ועוברים לך שני שוטרים בגינה, ויש לך ילד בבית, וזו סיטואציה מטורפת. והתחושה הבסיסית שלך זה, זה לא יקרה... היכולת שלנו, העוצמה שלנו נותנת לנו תחושה של ביטחון. שהיא לחלוטין לא נכונה... אנחנו כל כך חשופים, אבל התפיסה שלנו היא כל כך אלוהית... בגלל שאני כל כך שולט בחוק, וחברים שלי הם שוטרים... וזה כמובן שטות ואיוולת. אבל אתה לא נותן לעצמך לעמוד מול עצמך רגע, ולהגיד 'זה שטות ואיוולת', כי אז אתה תתמוטט”.

תחושת אי-השליטה⁸⁷ עומדת אפוא בניגוד מובהק לשליטה הנדרשת במקצוע. משתמע כי מתחת לאתוס השליטה מהבהבים בעצמה חרדות קיומיות המוזנות תדיר “כמו אינפוזיה לווריד” כדבריה של דריה בהמשך. אלא שההתנגדות לפחד כרגש המנוגד לאתוס התביעה גרמה לספיגתן ולהסתרתן (וראו הדיון בחרדות הקיומיות ברובד הסמוי).

(ו) גועל וסלידה

רגש זה לא היה דומיננטי בראיונות והופיע לרוב שלא בנוגע למעורבים ספציפיים. בכל הנוגע לנאשמים, הסלידה הייתה מסוג מסוים של עברות (כמו עברות מין בילדים או שוד קשישים), שבדרך כלל מזוהות עם זיהום “הטוהר האנושי”⁸⁸.

Deborah A. Small & Jennifer S. Lerner, *Emotional Policy: Personal Sadness and Anger* 85
Shape Judgments about a Welfare Case, 29 POLIT. PSYCHOL. 149 (2008)

אהרון בן-זאב בסוד הרגשות (2001). 86

STANLEY RACHMAN, FEAR AND COURAGE (2nd ed. 1990) 87

E.J. Horberg, Dacher Keltner, Christopher Oveis & Adam B. Cohen, *Disgust and the* 88
Moralization of Purity, 97 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 963 (2009)

כך בדוגמה הבאה של דריה:

"יש נאשמים שהייתי ממש חשה בחילה כלפיהם. זה בא באופן אוטומטי. מי שמתעלל בקשישים, שודד אותם... אני לא מתעניינת בכלל... לא מתקרבת לאזורים רגשיים של אדם כזה. אבל אדם יכול להיות רוצח ואני כן אתקרב. זאת אומרת צריך להיות משהו מאוד מאוד נקלה. מאוד מאוד אכזרי ורע בהתנהגות של אדם כדי שאני ארחיק אותו ממני מבחינה רגשית ולא אתייחס. לא יוצא לי להיתקל במבט שלו גם".

התגובה להתעוררותו של רגש זה תוארה כאן בבהירות יחסית, כהסטת מבט, התרחקות ממשית או רגשית.⁸⁹ יכול שהסיבה לכך טמונה בשיפוט המוסרי⁹⁰ שבבסיסו של רגש הסלידה. בשל העובדה שההערכה שבבסיס הסלידה נתפסת כלגיטימית במשפט, יכלו המרואיינים לדבר בחופשיות על תגובת ההתרחקות האינסטינקטיבית כמעט (רכיב ההנעה). בכל הנוגע למתלוננים, דובר על סלידה מסוג מסוים של אנשים (למשל: כוחניים), באופן שהשפיע בעיקר על ההתנהלות מולם.

החיסרון בהחלטה המושפעת מסלידה הוא שלעתים ההתרחקות היא מהסיטואציה בכללותה, מה שהופך את האירוע כולו למטושטש יותר.⁹¹ לגליה למשל קשה היה לשחזר עיבוד מודע כלפי מתלוננת שעוררה בה סלידה, אולם היא ציינה בדבריה כי הסלידה הביאה כנראה לשיפוט מחמיר יותר כלפיה,⁹² אם כי הוא לא ימצא ביטוי בהחלטה הסופית.

(ז) בושה

הבושה מצאה ביטוי בעיקר בהיבטים הקשורים ל"אני" או ל"אני המורחב" (הקבוצה שאליה אני מרגיש שייך) ופחות בקשר לפעולות שעשו המרואיינים.⁹³ לא ניתן לנתק "בושה" זו מתפיסות ערכיות⁹⁴ ומכך שבקרב המרואיינים הבושה התעוררה גם בנוגע להתעוררות הרגשות עצמם, כאשר התנגשו בתפיסות פורמליסטיות של רגש ומשפט כנזכר לעיל.

"עוזב את זה שאתה פרקליט חושדים בכך אתה רוצה למכור את כל התיקים, לא לעבוד. עכשיו אתה ערבי (מדבר בטון גבוה יותר) אז אתה עוד יותר חשוד".

תיאורו של עלי על האופן שבו נדרש ממנו לבצע הסתרה כפולה – של לאומיותו ושל רגשותיו ממחישה זאת היטב.

- Giuseppe Ugazio & Claus Lamm, *The Role of Emotions for Moral Judgments Depends on the Type of Emotion and Moral Scenario*, 12 EMOTION 579 (2012) 89
- Hannah A.E. Chapman & Adam K. Anderson, *Things Rank and Gross in Nature: A Review and Synthesis of Moral Disgust*, 139 PSYCHOL. BULL. 300 (2013) 90
- Choe & Min, לעיל ה"ש 32. 91
- Thalia Wheatley & Jonathan Haidt, *Hypnotic Disgust Makes Moral Judgments More Severe*, 16 PSYCHOL. SCI. 780 (2005) 92
- בן-זאב בסוד הרגשות, לעיל ה"ש 86. 93
- .CHRIS BARKER, CULTURAL STUDIES: THEORY AND PRACTICE (2nd ed. 2003) 94
- המשפט כג | השע"ז 72

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

עלי: ”אני בנוסף לזה שאני פרקליט, אני גם לא יהודי. שזה נקודה שכאילו יש פה כמה דרגות שצריך לעבור אותם. כי פרקליט אתה כפרקליט מייצג את המדינה, אתה צריך כאילו לייצג את האינטרס הציבורי, להתעלם מהרגשות שלך, מה שאתה חושב. ואתה ערבי גם עוד אתה צריך להיות, לחשוב עוד משהו“.

עלי מתאר בהמשך דבריו גישה עקרונית מחמירה המבקשת להסתיר הן את רגשותיו והן את לאומיותו (פן יחשדו בו כי הוא מקל עם הדומים לו). אצל אביגיל, ביטויי הרגש הופנו כלפי פנים. בהסתירה רגש רחמים כלפי הנאשם מתוך בושה, או באימוץ דפוסים ”גבריים“ כדי להסתיר נשיות ורגשנות.

מראיית: ”ומתוך בושה את אומרת שלא הלכת לספר (שאת מרחמת על הנאשם – ש.ל)?

אביגיל: כן. כי מה אני אגיד? (קצת צועקת) אני מרחמת על הנאשם, כי הוא פנה אלי וביקש את שאני ארחם עליו?“.

בשתי הדוגמאות, הגם שהובאו ממקום של זהות מגדרית או לאומית, נמצאו המרואיינים מתביישים בעצם העובדה שיש בהם רגשות כלפי המעורבים. הבושה מצאה ביטוי בהסתרות מחד גיסא ובגישה דפנסיבית-מחמירה מאידך גיסא, המאפיינות רגש זה על פי הספרות.⁹⁵

(ח) רגש האשמה

בלט בעיקר בקרב המרואיינים שנמצאו כבעלי ”מצפון טרוד“ בכמה רמות: לאומית, מגדרית ומקצועית. יפתח העלה את רגש האשמה בהקשר של פרקליט גבר המנהל תיקי עברות מין שבוצעו נגד נשים. האשמה כאן, לטעמו, טבועה מגדרית וקשורה בסוג מסוים של תיקים:

”תיקי אונס לא צריכים להיות מנוהלים על ידי גברים. אתה נזהר מלפגוע... מצד שני, אתה צריך להיכנס לה לאיבר המין, כי אם איבר המין שלך נכנס לאיבר המין שלה או לא, זה מה שאתה צריך להוכיח. אתה מודע לחלוטין שזה רגשי עבודה ברמות מטורפות. זה רגשי גם לך... זה רגשי כפליים כגבר... ואני משתייך לזן הפוגע... הקשר האישי שלי לפמיניזם התחיל באשמה... ואני חושב שזה התווה גם את צורת העבודה שלי שבה כשאני נפגש עם נאנסת, זה שונה משאר התיקים. אתה לא מרגיש אשם על זה שרצחו מישהו... אבל אני חושב, שליטוש רב שנים של מושגי אשמה, כי אני 'קתולי' ביסודי, זה מעלה את דרגת הרגישות. ואני חושב שהצד השני מרגיש את זה גם“.

Holly VanScoy, *Shame: The Quintessential Emotion*, PSYCHCENTRAL (30.1.2013) 95
<http://psychcentral.com/lib/shame-the-quintessential-emotion/000730>

בהיבט המקצועי-מעשי, האשמה, לעומת הבושה, הניעה יותר לפעולה (כמו בתיאור של נטע, שציינה כי מלחמתה בשירותי הרווחה לוותה ברגשות אשמה שמא לא עשתה מספיק) או למאמץ להעלות את דרגת הרגישות כלפי מתלוננות (בתיאור של יפתח). המעניין ברגש האשמה, שהוא הופיע פעמים רבות כרגש קיומי בקרב נציגי הגוף המאשים, בהקשרים של תפיסה עצמית כ"אדם רע", הבאה בסתירה לתפיסת התפקיד בצד הטוב מוסרית. תפיסה זו הופיעה בהקשר של דילמות רגשיות בלתי-פתורות ועקב התנגדות רבת-שנים לרגשות. כך, בין היתר, סיכם רוני שנות עבודה רבות כפרקליט:

"תראי, אני בין השיקולים שאני עושה בתחום הזה ממש למשך השנים, במשך חצי יובל ממש עשו אותי... עשו אותי בן אדם פחות טוב. מבינה?"

מראינת: למה אתה אומר ככה?

מרואיין: כי אני צריך להתגבר על רגשות כדי להפעיל את החוק. אין מנוס, אין ברירה."

ניתן אולי להבין בהקשר זה, כיצד הימנעות מעיבודם של רגשות אמתיים מייצרת בסופו של יום רגש אשמה מובנה בקרב מייצגי המאשימה. רובם סיפרו כי הגיעו למקצוע "להיות בצד של הטובים", וחלק גדול מהם מרגיש בחלוף השנים "אנשים רעים". האשמה, כשהיא נחוות לאורך זמן, כמעט שהופכת ל"אשמה טבועה" בתביעה.

(ט) השפעת הרגשות לטווח הארוך בחייהם המקצועיים והאישיים של התובעים

במסגרת הדיון ברגשות הספציפיים, הייתה התייחסות גלויה יותר לרגשות שהופיעו בראיונות כארוכי טווח. היה זה הכעס שהפך לדרך חיים, הצער שנצרב בתודעה לאורך שנים ארוכות, האשמה שהפכה לחלק מזהותם של המרואינים, או הפחד שהפך לחרדה מתמשכת. רגשות כמו צער, פחד וסלידה נספגו, חלחלו פנימה והצטברו בקרב המרואינים, כביטוי למתח שיצרו קיומם של רגשות בחייהם המקצועיים. בהקשר זה, המרואינים תיארו בהרחבה השלכות (שליליות ברובן) ומרחיקות לכת של מה שכינו הכחשה מתמשכת על חייהם המקצועיים והאישיים.

המרואינים תיארו את חייהם האישיים כמתקיימים בצל עבודתם ויוצרים להם "הוויה מעוררת" שמקורה ב"הזנה קבועה של פחדים לווריד", כדברי דריה:

"אני נושאת אתי לאורך השנים את הידיעה שהעולם הוא בכלל לא מה שנראה לך כשאתה עם הילדים ומכין חביתה והולך לעבודה וחוזר וזה. העולם הוא אחר לחלוטין, וזה שאתה לא רואה את זה כי אתה אדם נורמטיבי זה לא אומר שזה לא יכול להבליח לתוך החיים שלך ולעשות בהם שמות... וההוויה המעוררת הזאת של הקיימות ושל השגרה... זה מזין הרבה מאוד מהפחדים האישיים שלי... זה מזין כאן דרך קבע לווריד. אתה בהזנה קבועה, אינפוזיה. העולם הוא מקום פחות טוב, הוא פחות טוב."

יפתח מסר תיאור על מה שהתרחש בנפשו מיד לאחר חשיפה טראומתית שלו לתמונת גופתו של ילד נפגע עברה בתיק שניהל. בתיאורו יש תמהיל רגשות של סלידה, פחד וצער עמוק

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

כאחד. אולם בעיקר בולט בתיאור זה הניתוק בין עולם הרגש לחיים המקצועיים באמצעות התנגדות מתמדת לרגש שהובילה אותו לבסוף ל“ניתוק” מעצמו:

“את התמונות הפתולוגיות של הילד לא יכולתי לפתוח. לא. ורק כשהתכוננו לדיון נסעתי לבית החולים, והם עשו לי הדמיה תלת ממד ואני רק התעניינתי רפואית, אבל זו הפעם הראשונה שהילד ואני הסתכלנו אחד על השני בעיניים, הילד המנוח... אין לי מושג מה היה. נעלמתי. הגעתי בערב, התיישבתי על הספה, passed out... כי בניגוד למנגנונים המופרעים שאתה יכול להכיל מול ארגוני הפשיעה ואפילו תיקי אונס, כשזה ילדים זה הפעיל את המערכות שמתגברות גם עליי... הכול הצטבר, הצטבר, הצטבר, התמוטטתי. ולמחרת המשכתי כרגיל. כמו שאימא שלי לימדה אותי, עובדים, עושים. אתה מפחד? אל תפחד. זה מה שיש... וכשמגיעים המומחים הפתולוגים אז אתה כבר יכול לעמוד ולדבר על הילד כאילו הוא אסופה של איברים”.

מוטיב המבט בהקשר של רגשות כלפי המעורבים היה שזור בראיונות רבים וברבדים שונים. הסטת המבט מהנאשם ביטאה סלידה או לחלופין, העלמת רגשות רחמים כלפיו. מבט עמוק יותר על הנאשם הובא כהצדקה, כדי לחדד היבטים אנושיים שלו לצורך שימוש מקצועי. ברובד עמוק יותר סיפרה למשל נגה, כי המבט על משפחת הנאשם מחבר אותה למקומות הקשים שמהם באה ולבחירתה במקצוע. המבט שהוזכר בדוגמאות האחרונות, בניגוד לקודמיו, נגע במבט צורב, שמוחזר אל המרואיינים מעיניהם של הקרבנות. באופן די סמלי, מייצג המבט את רגשותיהם שלהם, שבניסיון להתנגד אליהם, חזרו אליהם בעצמה כואבת, משתקפים מעיניים אחרות ומשקפים להם את כבואתם הרגשית שהעדיפו לשכוח.⁹⁶

דבריה של דריה שבהם תיארה מפגש עם הורים שכולים וסיפרה על “האצילות הזו שבה הם נשאו את הכאב” מקבלים משמעות אחרת בקריאת הריאיון כולו, שכן הם יכולים להעיד גם על הדרך שבה היא חווה את עצמה, כפרקליטה, הנושאת כאבים של אחרים לאורך זמן ולא נותנת לכך כל ביטוי בחייה המקצועיים. הרגשות נחסמים כלפי חוץ אך לא מפסיקים לשקוע פנימה. לדבריה: “אני לא יכולה על בסיס הרגשות לקבל החלטה שיש לה משמעות ציבורית כאילו של לסגור לפתוח תיק. אבל מה שזה עושה לי זה שמות”.

בדוגמה הבאה ממחיתה דריה את ה“צריכה” של חוויות כואבות בזיכרון הרגשי. דריה עצמה הייתה מופתעת מן העוצמות הרגשיות שהסיפור מעורר בה חרף חלוף הזמן:

“עשיתי הסדר שקיבל את ברכת כולם. זה אדם שרצח את אשתו ורכב והילדה יושבת מאחור. לא הייתי מסוגלת להביא אותה להעיד... ממש נקרע הלב... מצאתי את עצמי בשיקולים רגשיים לחלוטין. עשיתי חשבון מקצועי שאם מנהלים את התיק, אנחנו כנראה מגיעים לרצח אבל זה כרוך בדריסת הילדה

96 חגי כנען פנימדיבור (2008). בספרו יוצר כנען דיאלוג עם הגותו של לוינס ועוסק בקשר האינטימי בין ראייה, הקשבה ואתיקה. נכתב כי המבט של האחר מערער את התודעה העצמית ויוצר דרישה לתגובה שקשורה באחריות שהופכת לחלק מ“האני”: “באופן חיובי ניתן לומר על המפגש עם הפנים, שמן הרגע שהוא מסתכל בי, אני אחראי כלפיו”; עמנואל לוינס אתיקה והאינסופי (2002).

הזאת והמנוחה לא היתה רוצה שאני אעשה את זה לילדה שלה... ואני היום מקבלת החלטה מעל לראשה של הילדה לטובתה, ומה שאני לא יודעת, אם בעוד שנים, היא תחשוב שזו היתה טובתה... זה תיק שגורם לי לבכות התיק הזה (בוכה)... לגמרי. את רואה? ואני לא מצליחה להבין אפילו למה... את יודעת, 'הפרקליטה' זה שם עלום... זאת אומרת מישהו, שהיא לא יודעת מיהו מארגן לה משהו עקרוני מאד בחיים שלה. זה היה תפקיד שהרגשתי שכבד עלי... אני בורחת לאזור המקצועי כי הוא מגן עלי מאד. הוא ברור והוא מוגדר ואני יודעת לתפקד בתוכו ואני לא אלוהים בתוכו ושם אני קצת שיחקתי את אלוהים".

חשיבותו של תהליך סינתזה בין שני הנתיבים, הגלוי והסמוי, ידועה זה מכבר. נלמד כי אחד הגורמים המרכזיים לטראומה משנית של עורכי דין הוא הגורם המבני (החל ממסלול הלימודים) המגלה חוסר בחשיפה להיבטים הרגשיים של המקצוע ובעיסוק בהם.⁹⁷ הצורך לדרון ברגשות ולעבדם מצא ביטוי בתגובותיהם החיוביות של המרואיינים לריאיון עצמו ובהתייחסותם לחוסר בשיח רגשי מעין זה בעבודתם.

רעות: "יש דברים שצריך לאוורר אותם. אני נתקלת בחומרים מאוד קשים שמעוררים רגשות ופחדים... כמו שיחה מהסוג הזה, אפילו שזה לא נועד לזה בכלל אבל רק לדבר על רגשות... זה כבר עוזר, במידה מסוימת כדי להמשיך לעבוד כי אני כן מרגישה נגיד, שהעיסוק הזה בתיקי עבירות מין... אני לא יוכל לעשות את זה עוד הרבה".

ה. סיכום הממצאים, דיון ומסקנות

מדברי המרואיינים עלתה תמונה מורכבת, מרובת רובדי חשיפה. כבר בשלב הראיונות, ניכר היה (מתוך מסרים מילוליים ובלתי-מילוליים כאחד) כי הרגשות אינם מדוברים על פני השטח וכי הנגיעה בהם אינם קלה. התהליך הפרשני, שנעשה בחתך רוחבי, חשף רובדי חשיפה משותפים בראיונות כולם. אם ברובד החיצוני הביעו המרואיינים בעיקר התנגדות לרגש וסיפרו כיצד הם עושים לו עיבוד מודע לכאורה, הרי ברובד עמוק יותר, המפגש בהיבטים הרגשיים של עבודתם גרם למרואיינים לחשוב מחדש על זהותם המקצועית והאיר אותה באור אחר, מעמיק ומעשיר.⁹⁸ אולם גם ברובד זה נחשפה ההתנגדות לרגשות עצמם, דרך נתיבי הסתרה והצדקה, תוך היאחזות ברגשותיהם של המעורבים במשפט, אך ללא עיבוד עמוק של רגשותיהם שלהם. תיאור הרגשות הגולמיים היה השלב החושפני ביותר והמחובר ביותר לרגשות, שכן היו מרואיינים שהרשו לעצמם לאחוז ברגשות אותנטיים ולהתבונן דרכם בחוויית הרגש בעבודתם,

97 נעמי לבנקרון "זולגות הדמעות מעצמן": מחיריה הרגשיים של עריכת דין חברתית" *מעשי משפט* 13 (2014).

98 Kathryn R. Abrams & Hila Keren, *Law in the Cultivation of Hope*, 95 CALIF. L. REV. 319 (2006).

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

בעיקר דרך הכעס, שבלט בתיאוריהם. התבוננות זו פתחה צוהר להבנת ההקשרים שבהם התעוררו רגשות שונים, שבחלקם הופיעו חבויים תחת רגש הכעס. דרך התיאורים בחלק זה נלמד, בין היתר, על אופן השפעתם של הרגשות השונים על דפוסי הערכה של נאשמים ונפגעי עברה, על ההבחנה הדקה בין רגשות שנתפסים לגיטימיים בעיני המרואיינים לכאלה שלא (ובאילו הקשרים) ועל אופן ביטויים בהתנהלות או בקבלת החלטות. חרף גילויי ההתנגדות לרגש שהביעו המרואיינים, ניכר היה כי לרגשות היה חלק חשוב בחייהם המקצועיים. כך למשל בתיאורים הבאים של רעות:

רעות: “אני מוצפת ברגש... אני בדרך כלל אתפוס את התיק, אצא מהחדר, ארוץ אתו לחדר הראשון שאני אפגוש מישהו ואני אשתף אותו במה שאני מרגישה ואאווור את זה. אני גם לפעמים מחקירה של שוטרים יכולה להתרגש; למה הם לא שאלו את השאלה הזאת או איך הכניסו לו את זה. אני מתרגשת. אני חשה את התיק וזה גם האופי שלי. אני נורא חיה את העבודה הזאת ונהנית ממנה. כל תיק מדבר אליי. באמת... לדעתי כשעושים ראיון לפרקליטים חייבים למצוא בהם רגש”.

רעות: “אני חושבת שהרגש מאוד מחייה אותי ונותן לי להרגיש את התיקים... זה מה שמאפשר לי לעבוד כפרקליטה. אם לא הייתי כזאת לא הייתי יכולה לעבוד כי זה ממש מכונה... מה שכן, כשאני אראה למשל גננת חשודה שנהגה בילד בתוקפנות, אני בתור אימא שיש לי ילד באותו גיל נחרדת מזה אז אני הולכת ומתייעצת עם עשרים פרקליטים כדי לדעת שאני לא...”

מראיינת: שאת לא עובדת לפי הרגש?

מרואיינת: שאני לא עובדת לפי הרגש”.

בנתיב סמוי מן העין, נאספו חלקיקי מידע רגשיים, אותות אמת נרמזים, שזלגו מסיפורי המרואיינים בכל אחד מן השלבים שתוארו וכמעט נותרו “על רצפת העריכה”. איסוף חלקיקים אלה לאורך כל שלבי ציר החשיפה, העלה כי ההתמודדות עם רגשות בהיבטים רגשיים ומקצועיים אינה מובנית בחייהם של המרואיינים. ברבדים הגלויים נאמרו אמירות ברורות ומפורשות לגבי אופן ההתמודדות עם רגשות, אולם ברובד הסמוי ניכר כי עבודתם מוצפת רגשות אך בד בבד מחויבת בהדחתם, מעלה סימני שאלה, ומעוררת דילמות בלתי-פתורות. עיסוק ברובד סמוי זה עזר לגבש תמונה מעמיקה יותר של החוויה הנחקרת. הממצאים ברובד הגלוי איששו את הטענה כי לעתים תובעים ממשיכים להחזיק בתפיסות פורמליסטיות בהקשרים של רגש.⁹⁹ תפיסות אלו אינן עולות בקנה אחד עם תמורות שחלו בחקר הרגשות בתחומים שונים. גורמים פמיניסטיים למשל טענו בביקורת, כי המשפט נוטה להעדיף סוג של “היגיון” שמתעלם מתכונות כמו אמפתיה וחמלה, שאותן הוא קושר לנשיות ולחולשה ולכן הופך אותן נעדרות תוקף. לעתים הרגש נתפס בקרב המרואיינים כמגלם חמלה

או אתיקה של דאגה שנתפסות נשיות ומבטאות חולשה בניגוד לרציונל הנדרש בתפקיד ומגלם שליטה וחתימה למטרה.¹⁰⁰

דרכי ההתנגדות לרגש (העברה או הימנעות) שעלו בתיאורים, התייחסו לרכיבים שונים של הרגש, לפי הספרות. התיעול של הרגש לאחרים תאם לרכיב ההנעה, כלומר להכוונת רצונותינו לפעולה בהתאם לנסיבות הקיימות, כדברי בן-זאב.¹⁰¹ ההימנעות פעלה בשלבים מוקדמים יותר: כאשר זוהתה דילמה רגשית בשלב ההכרה או ההערכה,¹⁰² היא גרמה למרואיין לרצות לחדול מהדילמה הרגשית, להסיט מבט מהרגש שהתעורר בו ולפעמים אף לחדול מתפקידו. עוד ברובד החשיפה הגלוי, כחלק מההשלמה עם קיומם של רגשות, תיארו המרואיינים מנגנון עיבוד מודע ורציונלי של רגשותיהם. תיאורי העיבוד המודע כללו ניסיונות לשלוט ברגש – מבחינת עיתוי ביטוי על פני השטח, האופן שבו הוא בא לידי ביטוי, סוגי הרגשות שניתן לבטאם ומנגנוני ויסות ראשוניים.

הממצאים ברובד עמוק יותר ביטאו מפגש חיובי ומעשיר עם הרגש, אך עדיין המשיכו לנוע בתווך בין הסתרתו להצדקתו. במסגרת ההסתרה מצאו הפרקליטים את עצמם סופגים רגשות אל קרבם או נטמעים ב"אני המערכת" ובכללים המוכרים והבטוחים. במסגרת ההצדקה, השלימו עם כך שרגשות הם חלק מהמציאות המקצועית שלהם על מורכבויותה, והביעו גישה חיובית לרגשות בעבודתם בטענה שהם מעשירים אותם אישית ומקצועית ומספקים להם מוטיבציה.

הממצאים ברובד עמוק אף יותר שיקפו מפגש עם רגשות אותנטיים, בלתי-מעובדים, שהתעוררו בהם. הכעס בלט בתיאוריהם כרגש דומיננטי. הכעס אכן נחשב בספרות כהכי פחות "סטגימטי" מבין הרגשות במשפט. הרגשות הגולמיים, שחלקם התגלו כחבויים מתחת לכעס, סודרו לאורך ציר המתח בין התנגדות להשלמה עם רגשות: הכעס, הרגש הלגיטימי ביותר, נמצא בצד ההשלמה, אחריו החמלה או הרחמים (כל עוד הם מופנים כלפי המעורבים הלגיטימיים), לאחר מכן רגש הסלידה, ואחריו הפחד, הממוקם בצד ההתנגדות לרגשות, שכן הוא מתנגש חזיתית עם אתוס "הלא מפחדים" שעליו סיפרו המרואיינים. רגש הצער או העצב, כמו גם אשמה קיומית, ממוקמים ברובד העמוק ביותר כרגשות שבלטו בשקיעתם לאורך זמן. בשל העובדה שהמרואיינים דיברו על אודות הכעס בחופשיות ובגלוי, ניתן היה לקבל דרכו תמונה שלמה יותר של החוויה הנחקרת בכל אחד משלבי החשיפה.

ברובד החיצוני הודגמו דרכי דרכים ל"עיבוד מודע" לכאורה. המרואיינים סיפרו כי הם שולטים בכעס ומודעים לחסרונותיו של רגש זה שבכוחו להביא להחלטות פזיזות ומחמירות. ברובד עמוק יותר הופיע הכעס כמוצדק מקצועית, למשל כשהוא בא בתגובה לשקרי נאשם בחקירה נגדית. הפעולות שבאו בעקבות הכעס, אשר שימש להן כמנוע (למשל חקירה מאומצת בכיוון מסוים), נעשו מתוך אמונה כי צריך לפעול וכי ניתן לשנות את המצב. ברובד עמוק התעורר הכעס כרגש גולמי. נלמד מהראיונות כי כעס התעורר בעיקר כלפי מעורבים שהייתה למרואיינים הזדהות עמם, תוך התמקדות בהתנהלותם כנפגעי עברה. ההערכות שנחשפו בבסיס

100 Bandes, *Loyalty to One's Convictions: The Prosecutor and Tunnel Vision*, לעיל ה"ש 44.

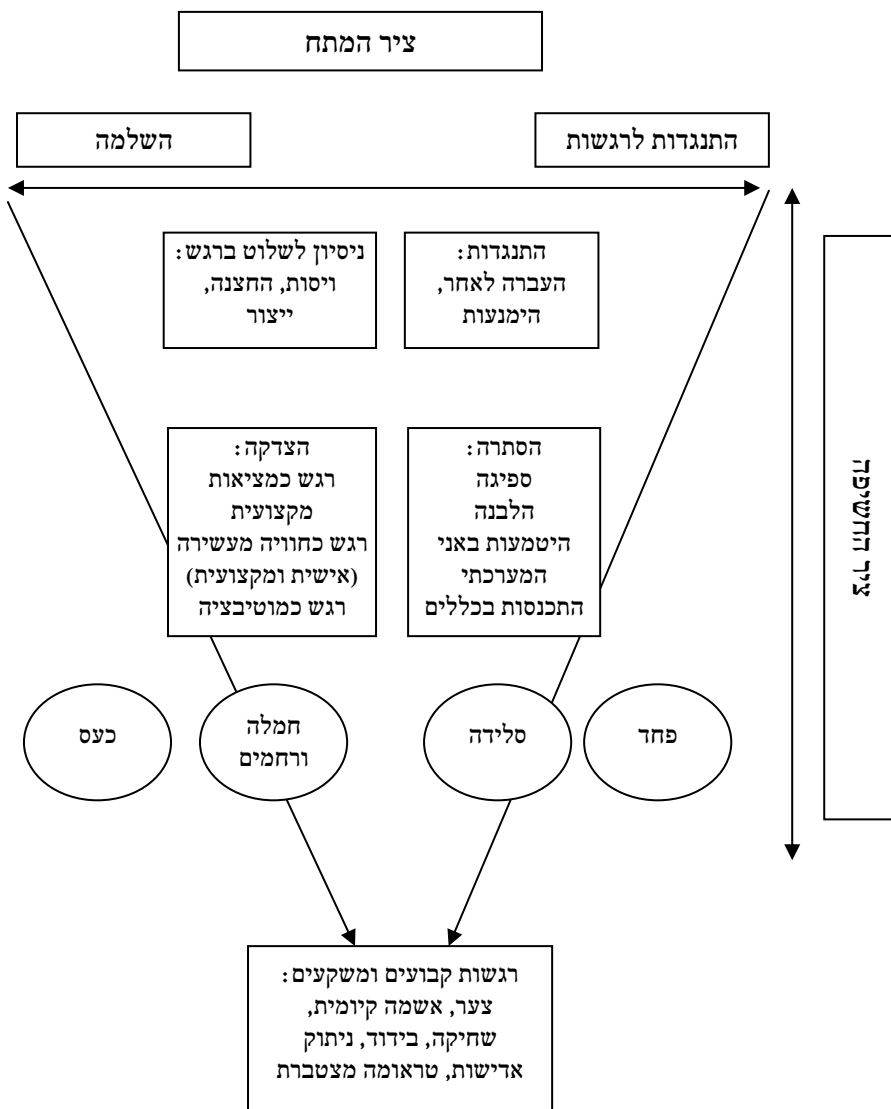
101 בן-זאב *ישר מהלב: רגשות בחיי יומיום*, לעיל ה"ש 28.

102 RUSSELL HOCHSCHILD, לעיל ה"ש 62.

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

הכעס כלפי נפגעים כ"נפגעים", נשענו בחלקם על תפיסות סטראוטיפיות. קילוף הכעס היה לעתים הכרחי להבנת רגש אחר שפעל תחתיו. מעניין היה לראות, למשל, כיצד הכעס כיסה על רחמים כלפי נאשם פדופיל, בהיותם בלתי-לגיטימיים, ואילו הכעס כן. במקרים שבהם הכעס כיסה על צער, נלמד כיצד המרואינים ניסו להחזיר באמצעותו שליטה שהצער גרם לאבדנה. ברובד העמוק ביותר תואר הכעס כרגש משכך ארוך טווח. הכעס תואר בהקשרים אלה כחווייה אופיינית לחייהם המקצועיים של המרואינים וכרגש המוטמע בהם, שלעתים הם אף מתמכרים לו.

להלן מודל ויזואלי הממחיש את עיקרי הממצאים וקושר ביניהם:

בכל אחד מהרבדים ניתן לראות התייחסות של המרואיינים לרגש בתוך בין התנגדות להשלמה. ברובד הגלוי (הממוקם לרוחב החלק העליון בציר החשיפה), התנגדו המרואיינים לרגשותיהם ותפסו אותם כמשהו שלילי שיש לדחוק אותו (העברה לאחור או הימנעות) או לנהל אותו (טכניקות להפעלת שליטה ברגש). ברובד עמוק יותר, הממוקם נמוך יותר בציר השליטה, נתנו המרואיינים משמעות חיובית לרגש, אך עדיין, בשל ההתנגדות הטבועה בהם, ביקשו להסתירו (ספיגה, הלבנה, היטמעות או התכנסות בכללים) או להצדיקו (תועלת אישית או מקצועית, חלק מהמציאות). ברובד עמוק יותר נחשפו רגשות גולמיים (המסודרים לרוחב ציר המתח בין התנגדות השלמה בהתאם לטיבם: כעס, חמלה ורחמים, סלידה ופחד). לבסוף, ברובד העמוק ביותר, המצוי בתחתית ציר החשיפה, היה להם ביטוי עמוק וארוך טווח. בכל אחד מהרבדים שבהם דנו המרואיינים בחיי הרגש בעבודתם, צפו ועלו קשיים בהיבטים מקצועיים ואישיים כאחד.

ברובד הגלוי (התנגדות לרגש מול ההשלמה עם קיומו): בהיבט המקצועי, השתמע מן התיאורים כי העברת הרגש השפיעה על ההתנהלות מול העמיתים שאליהם הועבר הרגש, שנתפס כלגיטימי מולם יותר מאשר מול המעורבים עצמם. גם דילמות רגשיות בלתי-פתורות (שביקשו להימנע מהן), טמנו בחובן פוטנציאל השפעה, בשל דילוג על מידע שעשוי להיות חיוני לקבלת החלטות ולשקיפות שלהן.¹⁰³ על תובעים נכתב בספרות האקדמית כי הם נתפסים כלוקים ב"ראיית מנהרה" בהיותם מוכווני הרשעה, ובדרך זו מאמצים פסיכולוגית "הגנה קוגניטיבית באמצעות הימנעות ממידע" (כלומר באופן לא-מודע, הם מתעלמים ממידע אשר לא עולה בקנה אחד עם תפיסתם).¹⁰⁴ אמנם המרואיינים הבהירו באופן ברור כי לתפיסתם, הם אינם מוכווני הרשעה, אלא מוכווני אמת, אולם לפי הספרות, התנגדות לרגשות קיימים, עלולה להוביל להימנעות ממקומות רגשיים שיכולים להכיל מידע רלוונטי. יתרה מכך, לו היו נחשפות חוויות רגשיות אלה במסגרת שיח לגיטימי, ניתן היה לצבור אותן כ"מאגר ידע" רלוונטי בעולם המחקר והפרקטיקה כאחד.¹⁰⁵

גם תיאורי העיבוד המודע עוררו סימני שאלה, שקשורים בראש ובראשונה בכך שהתיאורים ניתנו בדיעבד. יתרה מכך, העיבוד המתואר, גם אם התייחס לרכיב ההכרה או ההערכה של הרגש ולא רק לביטוי חיצוני (מניפולטיבי) שלו, היה בעייתי, שכן הוא הושפע מההתנגדות המערכתית והאישית לרגש ולכן הוביל, בעיקר, לדיכויים של רגשות. רק במקרים בודדים נעשה שימוש, הגם שלא במודע, בטכניקות "הערכה הכרתית מחודשת"¹⁰⁶ המוכרות כחלק מעיבוד עמוק, למשל באמצעות אוורור רגשות בשיתוף עם העמיתים, שיוכלו לסייע בראייה אחרת של המצב.

בהיבטים אישיים, מנגנוני ההתנגדות שמשמעם דיכוי הרגש, תוארו בספרות המחקרית כמנגנוני רגולציה המצויים לרוב בקרב שחקני משפט, אך הם בלתי-רצויים. בהקשר זה תוארו

Choe & Min, לעיל ה"ש 32.

Bandes, *Loyalty to One's Convictions: The Prosecutor and Tunnel Vision*, לעיל ה"ש 44.

Choe & Min, לעיל ה"ש 32.

J. Andrew Morris & Daniel C. Feldman, *The Dimensions, Antecedents, and Consequences of Emotional Labor*, 21 ACADEM. MANAGE. REV. 986 (1996)

“לתבוע ברגש” ? רגשות התובעים בהליך הפלילי

השלכות פסיכולוגיות שליליות כגון פגיעה בזיכרון, עומס נפשי או העצמה של הרגש הבלתי-רצוי.¹⁰⁷ תיעול רגשות נתפס גם הוא כתוצאה של “דיכוי רגשי” הטומן בחובו השלכות שליליות, שכן הרגש הלא נכון יוצא כלפי האדם הלא נכון.¹⁰⁸

גם מחקרים בעבודת רגש (קרי, שימוש ברגשות באופן שיתאם את מטרות הארגון) לימדו על השלכותיו השליליות של הפער בין הרגש האותנטי של העובדים לבין הרגש המוחצן, שמצא ביטוי בהתאם ל”כללי ההצגה” שנכפים עליהם במסגרת עבודתם.¹⁰⁹ אצל עורכי הדין נמצא כי פער זה בולט במיוחד¹¹⁰ וכי הם ממעטים לפנות לעזרה מתוך הנחה שהדיסוננס הוא צרת רבים ועניין של מה בכך.¹¹¹

ברובד עמוק יותר (השפעות הרגש בתחום המקצועי): כאשר למנגנוני ההסתרה, אף שספיגת הרגש או היטמעות ב”אני המערכת” ובכללים הוצגו כמנגנוני הגנה מפני רגשותיהם של המרואיינים, הרי הם יצרו קשיים לא מבוטלים. למשל, הצורך של המרואיינים להטמיע את האתוס של הארגון ולהפחית בכך דילמות רגשיות¹¹² התנגש עם תפקידם המעין-שיפוטי¹¹³ הדורש מהם להכריע הכרעות משפטיות שהן גם הכרעות ערכיות קלאסיות¹¹⁴ (כמו החלטה על העמדה לדין), וזאת, בהיעדר כלים מובנים לעשות כן. “הקוד האתי” לפרקליטים¹¹⁵ נוצר כדי ליצור אמת מידה אובייקטיבית ואחידה לפרשנות ערכית של החוק.¹¹⁶ אולם היעדר שיח רגשי עומד בסתירה לכך שפרשנות ערכים מזמינה לתוכה גם מקומות רגשיים המבוססים על הערכות סובייקטיביות.¹¹⁷ מצב של התנגדות לרגשות מחד גיסא וקבלת החלטות ערכיות מאידך גיסא, מייצר אפוא קושי אינהרנטי. גם נתיב “ההלבנה” של רגשות, עלול להיות בעייתי. פרט לקושי של היעדר שקיפות,¹¹⁸ במונחים של עבודת רגש, ההלבנה היא תוצר של עיבוד שטחי, על ההשלכות השליליות שיש לכך.¹¹⁹ כמו כן, לא כל הרגשות בכל המצבים ניתנים להלבנה ויוצא אפוא שרגשות שלא קיבלו “שמות”, נספגו פנימה ו”עשו שמות”, כפי שתואר.

- ש.ם. 107
Barnaby D. Dunn, Danielle Billotti, Vicky Murphy & Tim Dalgleish, *The Consequences of Effortful Emotion Regulation When Processing Distressing Material: A Comparison of Suppression and Acceptance*, 47 BEHAV. RES. THER. 761 (2009) 108
Morris & Feldman, לעיל ה”ש 106. 109
Blake E. Ashforth & Ronald H. Humphrey, *Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity*, 18 ACADEM. MANAGE. REV. 88 (1993) 110
Yakren, לעיל ה”ש 38. 111
Bandes, *Loyalty to One’s Convictions: The Prosecutor and Tunnel Vision*, לעיל ה”ש 44. 112
אליהו מצא “הסדרי טיעון – עבר ועתיד” הסניגור 171, 4 (2011). 113
יניב ואקי “מרחב שיקול הדעת בהחלטה על העמדה לדין” משפט מפתח 1, 14 (2013). 114
קוד אתי לפרקליטי המדינה, התשע”ג–2013, www.justice.gov.il/Units/StateAttorney/Documents/EthicCode.pdf 115
אסא כשר “קוד אתי לפרקליטות המדינה – הערות כלליות” משפט מפתח 1, 13 (2013). 116
Dan M. Kahan & Martha C. Nussbaum, *Two Conceptions of Emotion in Criminal Law*, 96 COLUM. L. REV. 269 (1996) 117
Wexler, *Therapeutic Jurisprudence, Criminal Law Practice, and Relationship-Centered Lawyering*, לעיל ה”ש 22. 118
Maroney, *Emotional Regulation and Judicial Behavior*, לעיל ה”ש 37. 119

באשר ל"מעגלי ההצדקה", הוסבר כי בחוויית חלק מהמרוויינים, החוויות הרגשיות הצטברו לניסיון מקצועי ואף יצרו ברבות השנים מקום של "נינוחות מקצועית" (דריה), מעין "אינטואיציה תבונית" המשלבת רגש ושכל¹²⁰ ומשפרת את המקצועיות. עם זאת, בהיבט האישי, כבר ברובד זה נרמז כי אותה נינוחות מקצועית עומדת בסתירה לסערת הנפש המתרחשת בפנים לאורך זמן. יתרה מכך, מעגלי ההצדקה, ששיקפו תפיסות של משפט טיפולי בתיאור הרגש כחיוני להבנת המשפט ככלל ולהבנת המעורבים בפרט, הותירו לבסוף את המשפט הטיפולי ברמה הלכאורית. עצם ההכרה בכך שרגשות הם מציאות מקצועית נגע למעורבים ולא כלל גם אותם עצמם. חסר היה דיאלוג פנימי על מהותם של רגשות אלה ועל ההערכות שבבסיסם, שכן דיון ברגשות שלהם עצמם נעשה תחת התנגדות. באופן זה, התקיים שיח של שימוש ברגשות לצרכים תועלתניים ולא לצרכים טיפוליים ולכן לא ניתן לומר כי אומצה נקודת המבט של המשפט הטיפולי.

מחקרים לימדו כי החלפת רגשות כנים בין תובעים ונפגעים מגבירה את האמון ביניהם ותורמת לקידום ההליך המשפטי, אם כי נמצא שפרקליטים טרם אימצו טכניקות טיפוליות.¹²¹ אולם טכניקות טיפוליות מתבססות בראש ובראשונה על שיח רגשות. מהראיונות עלה כי רוב המרוויינים יצאו מנקודת הנחה שהם כבר יודעים מה המעורבים מרגישים. ידע זה היווה בסיס קוגניטיבי או הערכתי להבנת מצבו של האחר ולרגשות שהתעוררו כלפיו.¹²² אמנם ניתן לטעון כי שיח רגשות עם מעורבים בהליך אינו מקובל ולעתים אף אינו רצוי, מהיבטים אתיים ומשפטיים, אולם עוד קודם לשיח כזה, חסר השיח הבסיסי בין התובע לבין עצמו. כדי לאמץ טכניקות טיפוליות,¹²³ על התובעים לבקש לדעת את האחר, וכדי לעשות כן, עליהם לדעת ראשית את עצמם.

המרוויינים סיפרו כי הם נאחזים ברגשותיהם של בעלי העניין (המתלוננים והנאשמים), ולעתים אף מחפשים באופן יזום בעל עניין להתחבר אליו, ואולי גם לחוות דרכו קתרזיס.¹²⁴ התחברות רגשית לבעלי העניין עשויה להביא לחיי משפט עשירים ומוסריים יותר.¹²⁵ עם זאת, ללא כלים מתאימים לעיבוד הרגשות עצמם, ספק אם תובעים יוכלו להפיק תוצאות טיפוליות עבור בעלי העניין שאתם הם באים במגע.

ברובד שבו נחשפו הרגשות הגולמיים (הרגשות שעלו – ברובד עמוק): תיאורי הכעס
 הכולטים עולים בקנה אחד עם התפיסה בספרות כי כעס הוא "הרגש השיפוטי" וכי *"When law*

Aaron Ben-Ze'ev & Angelika Krebs, *Do Only Dead Fish Swim with The Stream? The Role of Intuition, Emotion and Deliberation in Love and Work*, in EMOTION UND INTUITION IN FÜHRUNG UND ORGANISATION 43 (2015)

Balson, לעיל ה"ש 21. 121

Becker, לעיל ה"ש 19. 122

Balson, לעיל ה"ש 21. 123

אריסטו פואטיקה (שרה הלפרין מתרגמת, 1977). 124

MARTHA C. NUSSBAUM, POETIC JUSTICE: THE LITERARY IMAGINATION AND PUBLIC LIFE (1995). 125

”לתבוע ברגש“? רגשות התובעים בהליך הפלילי

”*itself is angry, so should be the judge*”¹²⁶ על פי הספרות, הכעס נקשר בזיהוי ובהערכה של אשמה או ב”תביעת עלבון”, ולכן נכנס לתיאורי התפקיד באופן אינהרנטי ואף כדבר חיובי, המשקף תפיסות ראיות וערכים. היבטים חיוביים אלה של הכעס הודגשו בספרות. בכלל זה הוזכרו האופטימיות של “הכועסים” כי יצליחו במשימתם,¹²⁷ הנכונות שלהם לקחת סיכונים,¹²⁸ מיקוד תשומת הלב באירוע והנעה לתיקון של מה שנתפס כאי-צדק.¹²⁹ אולם בנקודה זו מתגלה קושי, שכן הכעס שנתפס כמוצדק מקצועית, נחשף כמבוסס לעתים על עניינים עקרוניים וכמניע לפעולה של החזרת שליטה, או העברת מסר של שליטה,¹³⁰ מה שעלול, במקרים הלא-נכונים, להביא לקבלת החלטות או לפורקן של כעסים באופן לא-מוטאם.

הכעס בלט בתיאורי המרואיניים בעיקר כרגש שכיסה על רגשות אחרים. בספרות כונה הכעס “רגש קצה הקרחון” בהיבט פסיכולוגי,¹³¹ בטענה שלרוב אין הוא אלא “רגש משני”, שבבסיסו רגש אחר, עמוק יותר. קילוף הכעס היה הכרחי להבנת הרגש האמתי שפעל. הבנת הרגשות הראשוניים חשובה גם משום שנלמד מחקרית, כי לרגשות שונים יש דפוסי הערכה שונים וכי הם משפיעים אחרת על קבלת החלטות.¹³² ניתוח ההערכות שבבסיס הכעס חשף נרטיבים שכללו לעתים עמדות סטראוטיפיות (אם כי מרומזות) כלפי מעורבים, תוך ציפייה מהם לסוג מסוים של התנהלות¹³³ (למשל כעס על נפגעת שברחה במהלך ההליך ולא “נלחמה על חייה”).¹³⁴ אולם לא רק ההערכות שבבסיס הכעס נחשפו, אלא גם רגשות עמוקים יותר שחוו הפרקליטים וששימשו בעצמם בסיס להערכות אלו. לעתים, הזדהות עמוקה עם נפגע העברה עוררה ציפייה מהנפגעים לאמץ “נרטיבים נכונים” למרואיניים עצמם.

בסיכומו של דבר, בלט הכעס כרגש לגיטימי שכיסה על רגשות לגיטימיים פחות. למשל: רגש הרחמים. ההתנגדות לרגש זה מצאה ביטוי מיוחד ביחס של מרואיניות (בעיקר) לרגשות הרחמים שעלו בהן כלפי נאשמים ונתפסו כחוויה של בושה. המשמעות הייתה כי הבעת רגש ככלל ו”רגש נשי” בפרט, מנוגדים לרציונל הנדרש לתפקיד¹³⁵ ומגולם, על פי תפיסה שמרנית

- Michael Potegal, Gerhard Stemmler & Charles Spielberger, *A Brief History of Anger*, in 126
INTERNATIONAL HANDBOOK OF ANGER: CONSTITUENT AND CONCOMITANT BIOLOGICAL,
.PSYCHOLOGICAL, AND SOCIAL PROCESSES 9 (2010)
- Berkowitz & Harmon-Jones, לעיל ה”ש 72. 127
- Patrick Sylvers, Scott O. Lilienfeld & Jamie L. LaPrairie, *Differences Between Trait Fear* 128
and Trait Anxiety: Implications for Psychopathology, 31 CLIN. PSYCHOL. REV. 122 (2011)
- Choe & Min, לעיל ה”ש 32. 129
- WALTER B. CANNON, BODILY CHANGES IN PAIN, HUNGER, FEAR AND RAGE: AN ACCOUNT OF 130
RECENT RESEARCHES INTO THE FUNCTION OF EMOTIONAL EXCITEMENT (1915); GEORGE W.
CRILE, ORIGIN AND NATURE OF THE EMOTIONS: MISCELLANEOUS PAPERS (Amy F. Rowland
.ed., 1915)
- Seltzer, לעיל ה”ש 75. 131
- Neil C. Macrae, Alan B. Milne & Galen V. Bodenhausen, *Stereotypes as Energy-Saving* 132
Devices: A Peek Inside the Cognitive Toolbox, 66 J. PERS. SOC. PSYCHOL. 37 (1994)
- Becker, לעיל ה”ש 19. 133
- Choe & Min, לעיל ה”ש 32. 134
- Martha Minow & Elizabeth V. Spelman, *Passion for Justice*, 10 CARDOZO L. REV. 37 135
(1988).

זו, בתכונות של כוח, שליטה ו"מיצוי הדין", או כפי שניסחה זאת אחת המרואיינות בהומור – "רגש של הרשעה".

ברובד העמוק ביותר, שבו נחשפו השפעותיו של הרגש לטווח ארוך בחייהם המקצועיים והאישיים של התובעים תיארו המרואיינים תסמינים פוסט-טראומטיים, ניתוק, חרדות, תשישות, קשיים בשינה, ערעור העצמי, הביטחון הקיומי והאמון בבני אדם. ממצאים אלה מתיישבים כאמור עם מחקרים על תסמינים של מצוקה פסיכולוגית המתגלים בקרב אנשים החשופים באופן תדיר לטראומות של אחרים ובכלל זה, אנשי טיפול ואנשי משפט.¹³⁶ תופעות אלה תוארו בהרחבה גם בתחום "עבודת רגש".¹³⁷

הקושי בשחזור החוויות, שהתבטא לעתים בעצירות בדיבור או בככי, ותסמינים נוספים שהתגלו בראיונות, מהווים גם תסמינים הקשורים בתופעות של "טראומה משנית" (טראומה שממנה סובלים אנשי מקצוע הבאים במגע תדיר עם נפגעי טראומה) או "שחיקת החמלה" (המאפיינת אנשי מקצוע אלו ושתוארה כאדישות לאחרים שמתרחשת עם הזמן).¹³⁸ תופעות אלו של שחיקה¹³⁹ או טראומטיזציה משנית נקשרו מחקרית גם לעורכי דין.¹⁴⁰ גורמי סיכון שאותרו לשחיקה בעבודה נקשרו בין היתר לנשים,¹⁴¹ אולם בראיונות, הן גברים והן נשים דיווחו על תופעות אלו.¹⁴²

ו. סיכום

המרואיינים סיפרו כי הם אינם מקבלים החלטות מקצועיות על סמך רגשות וכי רגשות שמתעוררים בהם עוברים תהליך של עיבוד מודע, כך שהחלטות מתקבלות אך ורק מנימוקים משפטיים לגיטימיים. אולם ניתוח תיאורי המרואיינים חשף כי חסרים בעולמם המקצועי של המרואיינים כלים לעיבוד עמוק ואמתי של רגשותיהם, שיאפשר להם להתבונן פנימה על האופן שבו הרגשות נחווים בעבודתם. במובן זה, חשפו הראיונות כי מאחורי הקלעים של "הצגת המשפט" נותרו "שחקנים" אלה ללא "גלימת הכללים" או "צבעי המלחמה", עם תמהיל רגשות מבלבל.

- Ian M. Gomme & Mary P. Hall, *Prosecutors at Work: Role Overload and Strain*, 23 J. CRIM. JUST. 191 (1995) 136
- Dunn, Billotti, Murphy & Dalgleish, לעיל ה"ש 108. 137
- CHARLES R. FIGLEY, COMPASSION FATIGUE: TOWARD A NEW UNDERSTANDING OF THE COSTS OF CARING (Hudnall B. Stamm ed., 1995) 138
- Sharon Rae Jenkins & Stephanie Baird, *Secondary Traumatic Stress and Vicarious Trauma: A Validation Study*, 15 J. TRAUMA. STRESS 423 (2002) 139
- Lisa McCann & Laurie Anne Pearlman, *Vicarious Traumatization: A Framework for Understanding the Psychological Effects of Working with Victims*, 3 J. TRAUMA. STRESS 131 (1990) 140
- Barry A. Farber & Louis J. Heifetz, *The Process and Dimensions of Burnout in Psychotherapists*, 13 PROF. PSYCHOL. 293 (1982) 141
- לבנקרון, לעיל ה"ש 97. 142
- המשפט כג | תשע"ז 84

“לתבוע ברגש”? רגשות התובעים בהליך הפלילי

יתרה מכך, במחקר זה הודגם כיצד המתח בין קיומן של תפיסות ראליסטיות מחד גיסא, והחזקה בתפיסות פורמליסטיות לגבי רגש ומשפט מאידך גיסא, מביא להחמצה של הזדמנויות טיפוליות, למינוף רגשותיהם לרווחת המעורבים ולרווחתם שלהם. חיפוש נקודות אחיזה רגשיות אצל המעורבים כדי “להתחבר” דרכם לתיק אינו מספיק לצורך הבנה עמוקה של רצונותיהם ולצורך הערכתם באופן שיוביל להחלטות מיטיבות. עוד קודם לכן, חסרה הייתה ההתעמקות בתמהיל רגשותיהם שלהם.

ממצאים אלה מעמידים בסימן שאלה את דמות הפרקליט הרציונלי. הם מאששים את הטענה שעלתה לגבי עבודתם של עורכי דין עם לקוחותיהם, שלפיה הדיכוי והסגרת בין רגש לרציונל היא כוזבת וכי התעלמות עורכי דין מהצרכים הרגשיים של הלקוחות תותיר מאחוריה “הרי געש” שעשויים להתפרץ בכל רגע.¹⁴³ הממצאים מציינים תובנה דומה גם לגבי הפרקליטים עצמם, באשר לעולמם הרגשי המבעבע מתחת לפני השטח במהלך עבודתם, בדבר עצמתו והשפעתו ובדבר הצורך לפנות גם לו “מקום סביב לשולחן”.¹⁴⁴ לדוגמה קטע קצר מהמייל שנשלח לכותבת הראשונה ממי שתמללה חלק מהראיונות.¹⁴⁴

“מה שעשו לי הראיונות שלך... אני הייתי די אנטי לעולם המשפטים ולעורכי דין... זה מדהים לקבל טעימה ממה שעובר על פרקליטים הן מבחינה רגשית והן מבחינה רציונלית. זכיתי שלא לעשות הכללה... אלא לראות כמה קשה עבודתם וגם הפן האנושי שלהם בסיפור”.

הבנת רגשותיהם של תובעים יכולה לתרום ברמה המעשית בכמה מישורים: ראשית, היא יכולה לשפר את איכות החיים שלהם על ידי הבנת עצמם באופן טוב יותר. מחקר כגון זה עשוי לעודד שיח גלוי ואינטראקטיבי בנושא, שייאסף לבסוף לכדי “מאגר ידע” ויאפשר באמצעותו לבנות מודלים של רגולציה באופן מודע ואף מועיל.¹⁴⁵ השאיפה היא שבעתיד ניתן יהיה לאמץ לגבי תובעים מודלים מתאימים של רגולציה, המיושמים בארצות-הברית על שופטים ומתבססים על ממצאים מתחום מדעי החברה וההתנהגות. מנגנוני רגולציה שהוזכרו בספרות נגעו בכל שלבי הופעת הרגש ועסקו, בין השאר, בהימנעות מסיטואציות מעוררות רגשית ובלתי-נחוצות להליך, כיוון תשומת הלב בהתאם לרגש הרצוי, שינוי הערכתי – דליית משמעות אחרות לסיטואציה, מתן ביטוי לרגשות ו“אוורור” שלהם דרך חברים או עמיתים וויסות תגובתי.¹⁴⁶ שנית, הבנה זו יכולה לאפשר למערכת לקבל החלטות לטובת רווחתם הנפשית של התובעים ולדאוג כי הם יקבלו תמיכה נפשית בעבודה על בסיס קבוע.¹⁴⁷ שלישיית, הבנת רגשותיהם של

Nicola Lacey, *Humanizing the Criminal Justice Machine: Re-Animated Justice or Frankenstein's Monster?*, 126 HARV. L. REV. 1299 (2013) 143

המתמללת שייכת למלכ"ר בשם “מעוף”, המעסיק אנשים בעלי מוגבלויות בתמלול לצרכים אקדמיים. זהותה אינה ידועה לנו. 144

Little, לעיל ה"ש 14. 145

Maroney, *Emotional Regulation and Judicial Behavior*, לעיל ה"ש 37. 146

בפרקליטות תל-אביב (פלילי) כמו גם בפרקליטויות נוספות, קיימות מזה כמה שנים “סדנאות תמיכה” שמפעיל המרכז לנפגעות תקיפה מינית ובמסגרתן, באמצעות שיתוף קבוצתי, נעשה “אוורור” להיבטים רגשיים בעבודתם של פרקליטים. עדיין מדובר במסגרות ספורות ובתכנית 147

תובעים יכולה לשפר את אופן תפקודם, כך שיהיו מודעים יותר לרגשות המתעוררים בהם. זאת, בהנחה, המבוססת על הספרות, כי דווקא הדחקת הרגשות עלולה לחסום את קבלתו של מידע רלוונטי ולפגוע ברציונליות של קבלת ההחלטות. התמודדות עם רגשות דרך מנגנוני רגולציה מתאימים, תוליד תהליך עמוק של חשיבה משפטית ואנושית, רציונלית ורגשית. כמו כן, בהיבט של משפט טיפולי, תסייע הבנת רגשותיהם שלהם בהבנה עמוקה יותר של המעורבים ובקבלת החלטות מיטביות. רביעית ואחרונה, המחקר יכול אף לתרום להערכה ולאמון הציבור כלפי מוסד הפרקליטות מתוך הבנה עמוקה ורחבה יותר של חוויית התפקיד.¹⁴⁸ לתרומה זו נתונה משמעות רבה במיוחד בעידן שבו מתקיים דיון סוער בדבר אופן הביקורת על עבודתם של פרקליטים, ביקורת שנשמעת, לא בהכרח מתוך הבנה של מורכבות תפקידם.

מכיוון שאין בנמצא מחקרים שעוסקים בחוויית הרגש של תובעים בעבודתם, מחקר זה היה בבחינת מחקר גישוש, אולם הממצאים שהעלה דורשים לטעמנו העמקת המחקר בתחום. כך, למשל, מעניין יהיה לחקור את עולמם הרגשי של סנגורים, תוך השוואת הנרטיבים שלהם לאלו של התובעים (למשל, מתוך השערה שייתכן שרגשות חמלה ורחמים כלפי נאשמים ייתפסו כנשיים כאשר מדובר בתובעים אך לא כך כשמדובר בסנגורים). ניתן גם להמשיך ולהתמקד בתובעים ובאופן שבו רגשות משפיעים עליהם ומעצבים אותם, תוך בחינתם לעומק של צמתים טעונים רגשית בעבודתם, כגון החלטה על העמדה לדין או עריכת הסדרי טיעון.

מוטיב ה"מבט" שזור היה כחוט השני לאורך תיאורי המרואיינים והיטיב לבטא את חיי הרגש של התובעים, במתח בין ההתנגדות לרגש לבין ההשלמה עמו, בין הסתתו של המבט מרגשות בלתי-רצויים כלפי מעורבים לבין הפנמת מבטם של המעורבים פנימה, מבט צורב ובלתי-נמנע שהותיר בהם משקעים ארוכי טווח, שהמודעות לקיומו ולמשמעויותיו היא חיונית לעשיית משפט מיטיב.

ניסיונית, וימים יגידו מהן השפעותיהן לטווח הקצר והארוך. יובהר כי במחקר זה, המרואיינים ציינו כי הצפת הדברים כבר במסגרת הריאיון גרמה להם לחוש פורקן או לקבל "חמצן" שהיה חסר להם וכי חבל ששיחות מעין אלו אינן נעשות כעניין שבשגרה.

148 אפרת נוימן "רוב הציבור חושב שמערכת המשפט הוגנת ושוויונית – אז למה אין לו אמון בה?" דה מרקר – דין וחשבון 3.8.2015 www.themarker.com/law/1.2698051.